

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Katolická teologická fakulta
Katedra pastorálních oborů a právních věd
Liturgika

Mgr. Alena Šubrtová

LIDOVÁ ZBOŽNOST A LITURGIE
OBNOVA POUTNÍHO MÍSTA SMRŽOV

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Tomáš Mrňávek, Th.D.

PRAHA 2007

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucímu mé bakalářské práce Tomáši Mrňávkovi Th.D. za jeho cenné rady a připomínky k tématu práce a zvláště za jeho vstřícnost a časovou flexibilitu. Také děkuji své rodině za její trpělivost a podporu.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a v seznamu literatury a pramenů uvedla veškeré informační zdroje, které jsem použila.

V Praze dne 25. září 2007

OBSAH

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK.....	4
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	5
ÚVOD	8
1 TEORETICKÁ ČÁST	10
1.1 Lidová zbožnost a liturgie.....	10
1.1.1 Vymezení pojmů.....	10
1.1.1.1 Lidová zbožnost.....	10
1.1.1.2 Liturgie	12
1.1.1.3 Vztah liturgie a lidové zbožnosti.....	13
1.1.1.4 Pohled do historie české lidové zbožnosti.....	14
1.1.2 Vybrané formy lidové zbožnosti	18
1.1.2.1 Pout'	18
1.1.2.2 Poutní místa	20
1.1.2.3 Křížová cesta	21
1.1.2.4 Mariánská úcta.....	22
1.1.2.4.1 Mariánské pobožnosti.....	25
1.1.2.4.1.1 Modlitba Ave Maria	25
1.1.2.4.1.2 Modlitba „Anděl Páně“	26
1.1.2.4.1.3 Růženec	26
1.1.2.4.1.4 Litanie k Panně Marii	27
2 PRAKTICKÁ ČÁST.....	28
2.1 Obnova poutního místa Smržov.....	28
2.1.1 Popis a historie.....	28
2.1.1.1 Z historie obce Smržov s ohledem na církevní poměry	29
2.1.1.2 Z historie místní lidové zbožnosti	33
2.1.2 „Organizované“ formy zbožnosti na poutním místě	49
2.1.2.1 Křížová cesta	49
2.1.2.2 Růženec	50
2.1.2.3 Májové pobožnosti	51
2.1.3 Liturgie na poutním místě.....	51
2.1.3.1 Navštívení Panny Marie	52
2.1.3.2 Nanebevzetí Panny Marie.....	54
2.1.3.3 Narození Panny Marie	55
ZÁVĚR.....	56
ANGLICKÁ ANOTACE	58

Seznam použitých zkratk

Direktář = Direktář o lidové zbožnosti a liturgii. Směrnice a zásady.

KKC = Katechismus katolické církve

KSČ = Komunistická strana Československa

LG = Lumen gentium

SC = Sacrosanctum Concilium

SOU AV ČR = Sociologický ústav Akademie věd České republiky

Zkratky knih Písma svatého jsou použity podle ekumenického překladu.

Seznam použité literatury

PRIMÁRNÍ ZDROJE

DRUHÝ VATIKÁNSKÝ KONCIL: Dekret o apoštolátu laiků *Apostolicam actuositatem*, (ze dne 18. listopadu 1965) in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha: Zvon, 1995.

DRUHÝ VATIKÁNSKÝ KONCIL: Věřoučná konstituce o církvi. *Lumen gentium*, (ze dne 21. listopadu 1964) in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha: Zvon, 1995.

DRUHÝ VATIKÁNSKÝ KONCIL: Konstituce o posvátné liturgii *Sacrosanctum Concilium*, (ze dne 4. 12. 1963) in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha: Zvon, 1995.

FIORES STEFANO De: Maria, in: Slovník spirituality, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999.

HECK Erich: Ave Maria. Vznik a vývoj nejznámější mariánské modlitby, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003.

HOFMEISTER Antonín, Mariánská kaplička ve Smržově u Josefova, nákladem Katolické jednoty v Jaroměři, 1945. Brožura v majetku autorky.

JAN PAVEL II.: apoštolský list *Rosarium virginis Mariae* (16. října 2002), Praha: ČBK, 2002.

Katechismus katolické církve, Praha: Zvon, 1995.

KONGREGACE PRO BOHOSLUŽBU A SVÁTOSTI: Direktář o lidové zbožnosti a liturgii. Směrnice a zásady, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 2007.

MARTIN Stanislav: Smržovská kronika, od nejstarších dob do r. 1980, sepsaná v letech 1959–1980, Hradec Králové, Okresní archiv, pamětní knihy, značka fondu MNV–S, pořadí 3D, nepublikováno.

MARTIN Stanislav: Smržov k socialismu, sepsáno v letech 1980–1984, Hradec Králové, Okresní archiv, pamětní knihy, značka fondu MNV–S, pořadí 4D, nepublikováno.

MATTAI G[...]: Zbožnost lidová, in: Slovník spirituality, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999.

NEŠPOR Zdeněk R.: Náboženství na prahu nové doby. Česká lidová zbožnost 18. a 19. století, Ústí nad Labem: Albis international, 2006.

Obecní kronika Smržov, od roku 1990, v majetku obecního úřadu Smržov.

O'DONNELL Christopher: Slavíme s Marií. Matka Boží v liturgii, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996.

Pamětní kniha 1895–1940 škola Smržov, (autor neuveden), Hradec Králové, Okresní archiv, školství, značka fondu S–S, pořadí 3K, nepublikováno.

Pamětní kniha 1940–1966 škola Smržov, (autor neuveden), Hradec Králové, Okresní archiv, školství, značka fondu S–N, pořadí 5B, nepublikováno.

Pamětní kniha („Gedenkbuch der Pfarre Czibus“), (autor neuveden), I.díl, z let 1839–1882, něm. –lat. –č, Hradec Králové, Okresní archiv, církevní dokumenty Černilov – Číbuz, Archiv římsko-katolické fary Číbuz, značka fondu ČBAF, pořadí 1A, 572–574, nepublikováno.

Pamětní kniha farní, z let 1885–1970, (autor neuveden), lat.-č., Hradec Králové, Okresní archiv, církevní dokumenty Černilov – Číbuz, Archiv římsko-katolické fary Číbuz, značka fondu ČB–AF, pořadí 5A, nepublikováno.

PAVEL VI.: Apoštolská exhorta o mariánské úctě *Marialis cultus* (2. února 1974), in: Matka Páně Památka – Přítomnost - Naděje, Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství, 2003.

PLENÁRNÍ SNĚM KATOLICKÉ CÍRKVE V ČR: Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě. Závěrečný dokument Plenárního sněmu katolické církve v ČR, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 2007.

RUFFINI E[...]: Zbožná cvičení, in: Slovník spirituality, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999.

SEKUNDÁRNÍ ZDROJE

ADAM Adolf: Liturgický rok. Historický vývoj a současná praxe, Praha: Vyšehrad, 1998.

ADAM Adolf: Liturgika. Křesťanská bohoslužba a její vývoj, Vyšehrad, Praha, 2001.

AMBROS Pavel: Harmonizace lidové religiozity a liturgie, in: Teologické texty 5 (2005), 198-202.

AMBROS Pavel: Teologicky milovat církev. Vybrané statě z pastorální teologie, Velehrad: Refugium, 2003.

BECKER Udo: Slovník symbolů, Praha: Portál, 2002.

BENEŠ Petr: Loretánské litanie, in: Amen, 5 (1998), 8-13.

BOHÁČ Zdeněk: Poutní místa v Čechách, Praha: Debora, 1995.

Enchiridion odpustků. Předpisy a ustanovení o odpustcích, Olomouc: Matice Cyrilometodějská, 2000.

Farní zpravodaj, červen 2007, www.farnostcernilov.net.

GUREVIČ Aron: Nebe peklo svět. Cesty k lidové kultuře středověku, Jinočany: H&H, 1996.

Hosana. Zpěvník křesťanských písní, Praha: Portál, 1993.

JIRÁSEK František: Bílý Újezd - Dějiny obce. Staré míry, váhy a peníze., <http://www.bilyujezd.cz/bu/kronika/pr03.html>, (20. 8. 2007).

Misál na každý den liturgického roku, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000.

MRŇÁVEK Tomáš: Dvě modlitby pro nemocné ze Sinajského euchologia, text se připravuje k tisku, se souhlasem autora.

MRŇÁVEK Tomáš: Žehnání není magie, Katolický týdeník 5 (2005), 5.

Národní ústav lidové kultury: Pověrečné projevy (2.5.), <http://lidovakultura.cz/page.aspx?pid=83>, (1. 3. 2007).

NEŠPOR, Petr: „Otázky a odpovědi“, <http://www.katolik.cz/otazky/ot.asp?ot=3462>, (4.4.2007).

NEŠPOR Zdeněk R.: Lidové náboženství kdysi a dnes. Moderní věřící člověk je hledající poutník, in Katolický týdeník 29 (2006), 5.

NEŠPOR Zdeněk R.: Ústřední vývojové trendy současné české religiozity, in: Jaká víra? Současná česká religiozita/spiritualita v pohledu kvalitativní sociologie náboženství, Editor Nešpor Zdeněk R., autoři Nešpor Z.R., Nešporová O., Staněk M., Antalík D., Lužný D., Praha: SOU AV ČR, 2004, 21–36.

OHLER Norbert: Náboženské poutě ve středověku a novověku, Praha: Vyšehrad, 2002.

Pamětní kniha farní, z let 1870-1950, (autor neuveden), lat.-č., Hradec Králové, Okresní archiv, církevní dokumenty Černilov – Čibuz, Archiv římsko-katolické fary Černilov, značka fondu ČB–AF, pořadí 2C, nepublikováno.

POLC Jaroslav V.: Svaté roky (1300–1983), Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2000.

SUŠICKÁ Adéla: Kořeny lidové zbožnosti. S Jiřinou Langhammerovou o náboženských představách našich předků, in Katolický týdeník 29 (2006), 4.

ŠIDLOVSKÝ Evermond Gejza: Svět liturgie (Slovník základní církevní terminologie), Praha: Fénix, 1991.

VONDRUŠKA Vlastimil: Církevní rok a lidové obyčeje, České Budějovice: Dona, 2005, vyd. druhé.

<http://www.iencyklopedie.cz/ex-voto/>, (10. 9. 2007).

<http://www.iencyklopedie.cz/ruzenec2/>, (10.7.2007).

Úvod

K výběru tohoto tématu mě vedly důvody veskrze osobní. Před třinácti lety jsem se přivdala do malé obce Smržov. V lese za ní je ukrytá malá kaplička a manželovy rodiče se o ni starali a uchovávali doma na půdě krásnou sochu Panny Marie. Postupem času jsme spolu s manželem převzali péči o kapličku a sochu jsme dali zrestaurovat a umístili ji do obývacího pokoje. Po absolvování katechetického kurzu jsme se rozhodli, po dohodě s duchovním správcem, pro konání pobožnosti křížové cesty, jejíž zastavení jsou součástí malebného okolí kaple. Nadšené přijetí křížových cest nás vedlo k pokračování v modlitbách, a to růžencem, později májovými pobožnostmi. Proto i výběr forem lidové zbožnosti z její nepřeborné studnice je v této práci podmíněn možnostmi uplatnění na malém venkovském mariánském poutním místě.

Postupem času se ale ukázala naše malá znalost církevní nauky a stoupaly i požadavky věřících účastníků, to nás s manželem vedlo k pokračování ve studiu teologie, abychom mohli zúročit získané poznatky při vedení pobožností u kapličky. To našlo podporu u našeho duchovního správce a přestal na nás hledět jako na „fanatiky“. V duchu Gamalielovy rady (srov. Sk 5,38-39) dnes vycházíme s duchovními správci velmi dobře a nacházíme u nich podporu pro naše aktivity. Často se účastní pobožností křížových cest, rádi přijíždějí sloužit mše svaté, přicházejí i k osobním pobožnostem pro nepomíjející „genius loci“ tohoto místa. A snad i proto, že ve farním kostele by byla účast minimální. Smržov má v tomto směru velmi výhodnou polohu, protože leží na hranici tří farností, a okolní kněží nám vycházejí vstříc třeba tak, že nekoliduje doba konání pobožností ani mší svatých.

V této práci se chci snažit zachytit, a pro sebe snad i více pochopit, vývoj a vztah lidové zbožnosti a liturgie, proto se v teoretické části věnuji jejich rozlišení a historickému vývoji, který koresponduje s obdobím vzniku a života kaple ve Smržově.

V praktické části se chci věnovat historickému i současnému vývoji liturgie a lidové zbožnosti na tomto konkrétním místě, což není možné bez vazby na světské události, a také shromáždit dostupné textové i obrazové informace o celé historii kaple, což dosud nebylo učiněno (text zvýrazněný kurzívou v této části je používán pro opisy nápisů z kamenných útvarů nebo přepisem archivních materiálů do současného jazyka).

Neocenitelnou pomůckou a průvodcem se mi stal Direktář o lidové zbožnosti a liturgii, který je také bohatým zdrojem informací o celých dějinách lidové zbožnosti a liturgie, a je již k dispozici v českém překladu, proto se jim zde nebudu věnovat. Dále

jsem čerpala z dokumentů Druhého vatikánského koncilu i konkrétních papežských encyklik.

V pasážích o lidové zbožnosti v našich poměrech jsem však byla nucena sáhnout po pracích našich religionistů a folkloristů, protože teologické prameny jsou v této oblasti velmi chudé.

1 Teoretická část

1.1 Lidová zbožnost a liturgie

1.1.1 Vymezení pojmů

1.1.1.1 Lidová zbožnost

Chceme-li si na úvod vymežit pojem lidová zbožnost, narazíme na problém velmi širokého záběru tohoto termínu a zároveň je zde mnoho úhlů pohledu na tuto otázku. Četná a obsažná literatura se tímto fenoménem zabývá, ale nepodává jasnou definici.

„Dokumenty Magisteria používají dva pojmy: pobožnost a lidová zbožnost. *Druhý vatikánský koncil* hovoří o ‚pobožnostech křesťanského lidu‘, popřípadě o ‚veřejných pobožnostech místních církví, které se konají z příkazu biskupa podle zvyklostí nebo podle právoplatně schválených knih‘. *Katechismus katolické církve* hovoří naproti tomu o ‚různých formách zbožnosti věřících a lidových pobožností‘.[...]Apoštolská exhortace Pavla VI. *Evangelii nuntiandi* dává lidovou zbožnost do vztahu s evangelizací. *Kodex kanonického práva* hovoří o ‚schválených formách lidové zbožnosti‘.“¹

Slovník spirituality poukazuje na tento termín ze třech pohledů: „typická zbožnost nižších tříd; zbožnost tradiční a folkloristická; zbožnost průměrného člověka, který postrádá zvláštního teologického vzdělání a je spíše na okraji vzhledem k oficiální zbožnosti.“²

Snahu o ujasnění terminologie má dokument Kongregace pro bohoslužbu a svátosti *Direktář o lidové zbožnosti a liturgii*. *Direktář* rozlišuje čtyři různé termíny. Vyčleňuje pobožnosti jako osobní nebo veřejné úkony křesťanské víry, které jsou inspirovány liturgií a respektují její zákonitosti a zpětně k liturgii vedou. Mají církevní podklad i schválení na místní či světové úrovni. Úkony zbožnosti označují rozmanité vnější formy osobní úcty k Bohu, Panně Marii i svatým ve vztahu ke Kristu a k jejich úloze v životě církve (např. různé modlitby a zpěvy, návštěva určitého místa, zachovávání daných dob, zvyků, nošení medailek apod.). Jako lidovou zbožnost *Direktář* označuje rozmanité, neliturgické soukromé nebo společné formy zbožnosti,

¹ AMBROS Pavel: Harmonizace lidové religiozity a liturgie, in: Teologické texty 5 (2005), 198–202.

² MATTAI G[...]: Zbožnost lidová, in: Slovník spirituality, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999, 1168.

keré v duchu křesťanské víry vyjadřují svůj obsah jazykem místní kultury a vedou věřící k živému vztahu s Bohem a svatými. Pod pojmem lidová religiozita nalézáme univerzální zkušenost, která je přítomná v každém lidském srdci nebo je možné ji zachytit v kultuře každého národa jako jeho přirozeně náboženský rozměr, jímž se snaží vyjádřit své lidské i spirituální dimenze.³

Slovník spirituality vidí úlohu lidové zbožnosti v první řadě jako projev bohohpocoty, neboť ve výrazech lidové zbožnosti se projevuje potřeba navázat styk s Bohem. Je však nutné poznamenat, že věřící lid se často obrací k Bohu ne jako k nejvyššímu principu, ale jako k síle, kterou si lze určitou taktikou přiklonit na svou stranu. Tato pozice nevyklučuje ryze náboženské pohnutky, které patří mezi charakteristiky lidové zbožnosti, ale tento postoj může vést k excesům vyplývajícím z magicko-sakrálního vnímání náboženství.⁴ Fenomén náboženství je vždy spojen s nebezpečím pověry⁵. Jestliže však některé formy zcela neodpovídají pravdě Zjevení, není správným řešením je zrušit, nýbrž je třeba je očistit od toho, co není v souladu s křesťanskou vírou.

Lidová zbožnost také odpovídá na čistě lidskou potřebu vyprosít si dary materiální či spirituální povahy a mít možnost za přijatá dobrodiní projevit vděčnost, když se tito lidé domnívají, že jejich prosby byly vyslyšeny. Na tyto požadavky reaguje církev, když posvěcuje doby a místa, to znamená svátky, poutě, svatyně a přijímá votivní dary.⁶

Na závěr se vraťme ke *Katechismu katolické církve*, který podává obraz lidové zbožnosti snad nejobsažnějším způsobem:

„Lidová zbožnost je v podstatě souhrn hodnot, který odpovídá s křesťanskou moudrostí na velké existenční otázky. 'Zdravé citění' katolického lidu má schopnost synteticky vyjádřit lidskou existenci. Tím se vysvětluje, že spojuje tvořivým způsobem věci božské a lidské, Krista a Marii, ducha a tělo, společenství a instituci, osobu a komunitu, víru a vlast, rozum a cit. Tato moudrost je výrazem křesťanského humanismu, který radikálně dosvědčuje důstojnost každého člověka jako Božího dítěte, vytváří základní bratrství, učí, jak se chovat k přírodě a jak chápat práci; poskytuje konečně důvody k životu v radosti a vyrovnanosti i uprostřed existenčních protivenství. Tato moudrost je také pro lid měřítkem rozlišování

³ srov. KONGREGACE PRO BOHOSLUŽBU A SVÁTOSTI: Direktář o lidové zbožnosti a liturgii. Směrnice a zásady, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 2007, čl. 7–10.

⁴ srov. MATTAI G[...], op.cit., 1169.

⁵ Pověra - "Tento nepřesný, zápornými konotacemi nabytý, avšak tradiční pojem zahrnuje různorodé projevy, které jsou založeny na přesvědčení o možnosti přímého nebo zprostředkovaného vyjevování a ovlivňování budoucnosti, včetně léčebných postupů, a které vyplývají z přesvědčení o existenci nehmotných entit, duchů. Na těchto principech se zakládá množství jevů, zejména na individuální úrovni (např. věštkyňe, spiritismus, léčitelé, bohyně). Národní ústav lidové kultury: Pověrečné projevy (2.5.), <http://lidovakultura.cz/page.aspx?pid=83>, (1. 3. 2007).

⁶ srov. MATTAI G[...], op.cit., 1169.

a evangelijního cítění, kterým samovolně chápe, kdy evangelium zaujímá v církvi první místo a kdy je zbaveno svého obsahu a zadušeno jinými zájmy.“⁷

1.1.1.2 Liturgie

Všechna světová náboženství mají ve svém středu bohopoctu, kterou se snaží vyjádřit svůj vztah k tomu, co je přesahuje. Používají k tomu i podobné symboly, ale jejich obsah se liší. Křesťanská liturgie slaví tajemství dějin spásy, jež nese pečeť smlouvy, „nezaslouženosti“ a eschatologické naděje.

Termínem „liturgie“ je v Novém zákoně označeno nejen slavení bohoslužeb (srov. Sk 13,2), ale používá se i pro hlásání evangelia (srov. Ř 15,16) a konání skutků lásky (srov. F 2,25). Vždy se tedy jedná o službu Bohu a člověku. Když církev slaví svatá tajemství, stává se služebnicí a zároveň i obrazem svého Pána Ježíše Krista, jediného Prostředníka mezi Bohem a lidmi, protože se účastní na bohoslužbě, šíří evangelium a koná skutky lásky.⁸

„Právem se tedy liturgie chápe jako vykonávání kněžství Ježíše Krista. V liturgii jsou znamení, které lze vnímat smysly. Tato znamení značí posvěcení člověka a způsobem každému z těchto znamení vlastním je uskutečňují. Liturgie je také veřejná bohopocta, kterou koná tajemné Tělo Ježíše Krista, a to hlava i údy. Proto každé slavení liturgie je činnost vynikajícím způsobem posvátná: je to dílo Krista kněze a jeho těla, církve. Z hlediska účinnosti se jí žádá jiná činnost církve titulem ani stupněm nevyrovná.“⁹ A to z jediného důvodu: „V liturgii, hlavně ve svaté eucharistické oběti, se koná dílo našeho vykoupení.“⁹

Liturgické slavení je tedy dialogické setkání mezi Bohem a člověkem, vede ke spáse člověka a oslavě Boha. Nelze ho slavit bez vědomí přítomnosti Ducha Svatého, jen v něm můžeme vyznávat: „Ježíš je Pán“(1 K 12,3). Pro pravdivost slavení je nutná víra účastníků (viz Ř 10,14), jedná se o živé, osobní setkání, nejde jen o vykonání předepsaného rituálu.¹⁰ A „jen tam, kde se víra také projevuje svědectvím i láskou, může být věrohodně liturgicky slavena a jen společenství, které slaví liturgii, může skutečně a trvale přinášet lásku a svědectví.“¹¹

Mezi liturgií a mší svatou nelze klást rovnítko, je to pojem daleko širší. Zahrnuje také slavení ostatních svátostí i svátostin liturgického roku a Denní modlitby církve. I v těchto případech církev dbá na zachování bohoslužebného rázu a vazby na společenství křesťanské obce. Tyto liturgické formy nemůžeme chápat jako výraz osobní zbožnosti ani jako rodinnou oslavu.

⁷ Katechismus katolické církve, Praha: Zvon, 1995, čl. 1676.

⁸ srov., KKC, čl. 1070.

⁹ DRUHÝ Vatikánský koncil: Konstituce o posvátné liturgii *Sacrosanctum Concilium*, (ze dne 4. 12. 1963) in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha: Zvon, 1995, čl. 2 a 7.

¹⁰ srov. tamtéž, čl. 86–95.

¹¹ tamtéž, čl. 96.

Denní modlitba církve je liturgický projev života církve, kterým toto tajemné Tělo vzdává Bohu chválu v každé části dne i noci, a tím je zároveň posvěcuje. Jedná se o veřejnou modlitbu, proto má přednost její slavení uprostřed společenství. Ti, kteří přijali nějakou formu svěcení nebo složili slib, jsou zavázáni k této formě modlitby, je však doporučována i široké obci věřících jako bohatý zdroj zbožnosti nebo pramen, ze kterého mohou čerpat inspiraci pro svou osobní modlitbu.¹²

1.1.1.3 Vztah liturgie a lidové zbožnosti

Druhý vatikánský koncil v konstituci o posvátné liturgii říká: „Pobožnosti se mají konat se zřetelem k liturgickým dobám a v souladu s posvátnou liturgií. Z ní mají nějakým způsobem vycházet a k ní přivádět lid, neboť ona je svou povahou daleko převyšuje.“¹³ *Direktář* v této souvislosti cituje apoštolský list Jana Pavla II. *Vicesimus quintus annus*, kde papež uvedl lidovou zbožnost mezi budoucími úkoly liturgické obnovy. Nelze ji přehlížet, neboť oplývá hodnotami, kterými národy vyjadřují náboženský vztah mezi Bohem a člověkem. Klade důraz (stejně jako jeho předchůdce Pavel VI. v dokumentu *Marialis cultus*.) na trvalou evangelizaci lidové zbožnosti, aby se víra, kterou vyjadřuje, stávala zralější a autentičtější.¹⁴

Aby pobožnosti a jiné úkony lidové zbožnosti nenahrazovaly slavení liturgie, koncil moudře zavedl do liturgie národní jazyky a vyzdvihl úlohu laiků při jejím slavení. Už nejsou odkázáni na „sledování“ obřadů, ale mohou se aktivně účastnit – zpěvem, lektorskou službou, přinášením darů, přednášením přímluv. Například v našich podmínkách již modlitba růžence neprovází bohoslužbu Kristovy Oběti pro její nesrozumitelnost, ale toto rozjímání o tajemstvích Ježíšova života se může stát, a v mnoha případech tomu tak je, vhodnou přípravou ke slavení liturgie.

Pro liturgii i pro lidovou zbožnost platí zákaz přijímání prvků povahy magické, pověrečné, ze spiritismu nebo znaků obsahujících touhu po pomstě či sexuálního charakteru. Proto má být lidová zbožnost formována v biblickém duchu (bez vztahu k němu nelze hovořit o křesťanské modlitbě), v liturgickém duchu (z něho vychází a k němu vede), v duchu ekumenismu (je utvářena různými tradicemi) a v antropologickém duchu (uchovává a zprostředkovává symboly a výrazy schopné

¹² srov. PLENÁRNÍ SNĚM KATOLICKÉ CÍRKVE V ČR: Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě. Závěrečný dokument Plenárního sněmu katolické církve v ČR, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 2007, čl. 120.

¹³ SC, čl. 13.

¹⁴srov. *Direktář*, čl. 2.

promlouvat k člověku dnešní doby).¹⁵ Vzhledem k velmi dlouhé časové „setrvačnosti“ lidové zbožnosti je třeba při její obnově postupovat s pastoračním a pedagogickým porozuměním a věnovat jí čas, aby mohla rozkvést a přinést plody.

1.1.1.4 Pohled do historie české lidové zbožnosti

Její historický vývoj je úzce spjatý s dějinami liturgie, a nelze se jim tudíž zcela vyhnout a popisovat lidovou zbožnost samostatně. Ostatně historikové jsou přesvědčeni o tom, že dějiny se stále opakují, a tak mohou přinést nový pohled na dnešní situaci i nám. Zde se podrobněji zaměříme jen na určitý úsek našich dějin, který je důležitý pro pochopení praktické části.

Naše „lidová náboženská tradice [...] je totiž ovlivněna předkřesťanskými lidovými tradicemi, čerpá nejen z podnětů církevních, ale také z víry v přírodní síly, která provázela místní obyvatelstvo, ať už to byli příkladně Keltové nebo později Slované. Navíc v českých zemích bylo křesťanství vlastně přijato dost pozdě, dejme tomu v 10. století, zhruba o tisíc let později než v některých jiných, zejména jižních evropských zemích, a to je velice dlouhá doba. Také byl velký rozdíl mezi venkovany, kteří byli na běh přírody přímo odkázáni, a věřili proto starým mýtům silněji, a lidmi z měst a obecně lidmi vzdělanými, kteří původní zvyky opouštěli snáz.“¹⁶

Religionista a antropolog Nešpor hledá kořeny likvidace lidové víry v Čechách a vidí několik příčin v historii vzdálené i nedávné. Upozorňuje na to, že středověká christianizace Evropy byla sice plošná, ale k „vysoké“ teologii měla hodně daleko. Také vzdělanost, zejména na venkově, byla na velmi nízké úrovni a ani kněží na tom nebyli o mnoho lépe. Jejich výklad křesťanské nauky byl zjednodušený a v některých případech až za hranicí ortodoxie. Lid na to reagoval a doplňoval si chybějící věrouku po svém (z víry předků, pohanských kultů apod.).¹⁷

„Významný podíl na ústupu lidového křesťanství měla [...] reformace. Rozdělení intelektuálních tradic totiž vedlo k jejich vzájemnému boji a k tomu, že si každá začala víc hlídat pravověrnost svých věřících.“¹⁸

Dalším krokem bylo osvícenství, které u nás vyústilo v podobě Josefinských reforem. Zejména důraz na povinnou školní docházku (od roku 1789 pro chlapce i dívky, kde náboženství bylo povinným vyučovacím předmětem) ovlivnil vztah lidu ke zbožnosti. Také náboženské reformy Josefa II. vedly k omezení lidové zbožnosti –

¹⁵ srov. tamtéž, čl. 12.

¹⁶ SUŠICKÁ Adéla: Kořeny lidové zbožnosti. S Jiřinou Langhammerovou o náboženských představách našich předků, in *Katolický týdeník* 29 (2006), 4.

¹⁷ srov. NEŠPOR Zdeněk R.: Lidové náboženství kdysi a dnes. Moderní věřící člověk je hledající poutník, in *Katolický týdeník* 29 (2006), 5.

¹⁸ tamtéž.

zákaz většiny procesí, zákaz večerních pobožností v chrámech, zavedení jednoho tzv. císařského posvícení (z čistě ekonomických důvodů – aby projevy zbožnosti neodváděly lid od práce), zákaz obchodu s posvěcenými věcmi, zákaz vyzvánění proti bouřkám, zákaz žehnání chleba a dalších plodin, koledy. Dále zakázal oblékání soch, křížové cesty, zřizování jesliček, Božích hrobů apod. Reforma se dotkla i liturgie. Byly povoleny národní jazyky (čeština a němčina) pro bohoslužbu, kromě římského kánonu. Důraz je kladen na kázání, jeho vztah k Evangelium, srozumitelnost. Laici se spolupodílejí na liturgii zpěvem v jazyce, kterému rozumějí. Tyto kroky učiněné „shora“, jakkoliv správné, byly však proti vůli lidových vrstev a staly se pro ně nepochopitelné.¹⁹

Některé reformy byly přijaty, jiné byly odmítnuty. Na venkově byla s odporem přijata náboženská tolerance, která vedla k mnoha konfliktům. Ve městě naopak nevyvolala žádnou reakci²⁰, tam zdvihlo vlnu nevole rušení náboženských bratrstev. Vyšší vrstvy však přijaly zejména náboženské reformy pozitivně.²¹

Počátek 19. století je charakterizován národním obrozením, jehož nositeli se stávají také katoličtí kněží, kteří proto mají: „tři důležité předpoklady. Jednak tvořili jedinou výraznější složku intelektuální části národa, schopnou obousměrně komunikovat s lidovým prostředím, za druhé byli přímo motivováni k působení na lid nejprve osvícenským pojetím víry a potom romantismem, a konečně mu byli s to, díky změněnému pojetí nekatolické části národní historie, postupně avšak dostatečně autoritativně prezentovat nový typ kolektivní symbolické identity.“²²

V tomto „agitačním“ období národního obrození dochází k závažné změně v hodnotovém žebříčku - náboženství je nahrazováno ideou národa²³, která je později ještě podpořena romantickou láskou k vlasti.²⁴ Tyto myšlenky se šíří i rozvíjející se

¹⁹ srov. NEŠPOR Zdeněk R.: Náboženství na prahu nové doby. Česká lidová zbožnost 18. a 19. století, Ústí nad Labem: Albis international, 2006, 222–229.

²⁰ Tajné nekatolictví bylo doménou venkova.

²¹ srov. NEŠPOR Zdeněk R.: Náboženství na prahu nové doby, op.cit., 295.

²² „Na původně politicko-agitační užití husitství navázali národní obrozenci a vlastenci, glorifikující někdejší náboženské reformátory jako „české“ bojovníky proti cizákům.“ tamtéž, 278–279.

²³ „Náboženské změny a další vnější faktory, zejména Napoleonské války, „zrušení“ Svaté říše římské a rakouský státní bankrot r. 1811, totiž podle tohoto autora vedly ke krizi identity, likvidující primát náboženského pohledu na svět, poskytovaný „starým režimem“, a ústící v nacionální mobilizaci a v konstituci moderního českého národního hnutí.“ NEŠPOR Zdeněk R.: Ústřední vývojové trendy současné české religiozity, in: Jaká víra? Současná česká religiozita/spiritualita v pohledu kvalitativní sociologie náboženství, Editor Nešpor Zdeněk R., autoři Nešpor Z.R., Nešporová O., Staněk M., Antalík D., Lužný D., Praha: SOU AV ČR, 2004, 21–36.

²⁴ srov., NEŠPOR Zdeněk R.: Náboženství na prahu nové doby, op.cit., 278–279.

spolkovou činností, která zasahuje všechny sociální vrstvy obyvatelstva a přináší novou sociální identifikaci.²⁵

Větší vzdělanost vede k rozvoji zájmu o literaturu, nejedná se už pouze o knihy, ale také o noviny, časopisy a v té době populární kalendáře.²⁶ Kázání v kostele tedy přestává být jediným zdrojem náboženských představ širokých vrstev obyvatelstva.

Nacionalismus, zprvu nábožensky podmíněný, se tak stává v průběhu století světskou záležitostí. Vědecká a technická revoluce spolu s nástupem kapitalismu mění kulturu nejen ve městě, ale i na vesnici a náboženství se stává osobní charakteristikou.

Jelikož už neplatí „jeden stát, jedna víra“, byl nastartován proces, který postupně prohlubuje rozdíly mezi světským a náboženským. Druhá konfesionalizace po revolučním roce 1848 se tedy již nemůže plně opírat o autoritu státu a směřuje nejen proti nekatolíkům, ale i proti rodícímu se „matrikovému katolicismu“. Katolická církev se uzavírá do sebe a ztrácí schopnost oslovovat širokou společnost. Ani dvě velké katolické slavnosti, k nimž došlo za pontifikátu papeže Pia IX., beatifikace Jana Sarkandra 6. května 1859 a blahorečení Anežky České 28. listopadu 1874, neměly větší vliv na společnost. Katolická církev zakládá vlastní spolky a usiluje o vnitřní misie.²⁷

„V průběhu 19. století tak došlo k masivní sekularizaci českého národa, jehož většina se z vlastní vůle – nebo snad přesněji: z vlastního racionálního volního rozhodnutí – oddělila od katolicismu, jenž shledala příliš ‚středověkým‘, aniž se však přiklonila k nějakému jinému křesťanskému vyznání.“ „Češi se tak [...] stali ateisty, liberály, nacionalisty nebo i socialisty“.²⁸

Počátek 20. století je ve znamení 1. světové války a celoevropské sekularizace a nově vzniklá Československá republika se snaží jít s dobou.²⁹ Církev se stává nepopulární i pro svoje vazby na Habsburskou monarchii, což se projevilo např. stržením Mariánského sloupu na Staroměstském náměstí 3. listopadu 1918.

²⁵ srov., tamtéž, 471 (spolková činnost je založena na etnickém, profesním, politickém, vzdělávacím, sportovním či jiném základě).

²⁶ Svě čtenáře má i literatura o astrologii, numerologii, magii. Stále vycházejí snáře a různá proroctví. Srov., tamtéž, 349.

²⁷ srov., tamtéž, 326–501, první konfesionalizace proběhla v 16. století.

²⁸ NEŠPOR Zdeněk R.: Ústřední vývojové trendy současné české religiozity, op. cit., 27. Dále vysvětluje: „Liberálním mladočechům (v širokém smyslu) přišla všechna vyznání příliš ‚sektářská‘, omezující jejich individualitu ve smyslu (zavedených) náboženských věr či praktik. Ani unie českých luteránů a kalvinistů, zakládající Českobratrskou církev evangelickou (1918), ani o dva roky pozdější vznik Církve československé proto nevedly k nějakému masivnějšímu přestupovému hnutí.“

²⁹ srov., tamtéž. Poznámka č. 14: „Ideálu odluky církví od státu se ovšem tento režim vzdal, protože jejich závislost mu zároveň umožňovala kontrolovat a výrazně ovlivňovat vnitrocírkevní dění.“

Také josefinský model farní duchovní správy přetrvávající dvě století už nezapadá do rychle se měnícího kulturního prostředí, a tak dochází k odcizení mezi farářem, farností a společností. Tento rozpor se projevuje v klerikalismu nebo antiklerikalismu.

Období okupace mezi roky 1939 až 1945 je charakterizováno novými prvky. Dochází k rozvoji pololegálních a nelegálních aktivit, protože život církve je sledován a omezován, zejména v hospodářské oblasti, naopak dochází k rozvoji spolkového života.³⁰

„Léta 1945–1948 jsou poznamenána obnovou válečných škod a postupného pronikání komunistické ideologie do státní správy.“³¹ Nástup komunistického režimu však katolickou církev zasahuje jako nikdy předtím v našich dějinách.³² Církev je vytlačena z veřejného života a na dlouhých čtyřicet let je religiozita nahrazena všudypřítomnou ateistickou propagandou.

Světlým bodem v době komunistické totality je *Druhý vatikánský koncil* (1962–1965) a jeho liturgická obnova, která se uskutečňuje s velkým nadšením. Zavádí se homilie, vznikají české liturgické texty, upravují se sakrální prostory. Tato otevřenost vrcholí v letech 1968 až 1969, kdy dochází k obrodnému procesu v komunistické straně (tzv. Pražské jaro), stát omezuje svůj dozor nad církvemi a ty se snaží o obnovu svých struktur a církevního života.

Období normalizace (1970–1989) však přináší další těžké časy pro církev. Na jedné straně to jsou osobní selhání a kolaborace s režimem (sdružení kněží *Pacem in terris*), na straně druhé pak odchod do ilegality, vytváření „podzemních“ skupin, vznik disentu. Činnost oficiální církve se soustřeďuje na liturgii, která je státem

³⁰ srov. AMBROS Pavel: Teologicky milovat církev. Vybrané statě z pastorální teologie, Velehrad: Refugium, 2003, 256–258.

³¹ tamtéž, 259. Dále upozorňuje, že: „vyučování náboženství se plně obnovuje ve školním roce 1945–46, začínají se postupně uplatňovat nové podmínky (počet vyučovacích hodin je vázán na počet přihlášených dětí). Uplatňuje se systém ‚jednotnosti školní a mimoškolní výchovy mládeže‘ a program ‚státní politické výchovy pro rodiče a děti‘.

³² „Pozemková reforma na církevních statcích, kandidatura kněží v politických stranách, [...] zákaz vydávání katolických časopisů a zavedení cenzury.“ Státní orgány používají: „provokace, domovní prohlídky, šíření informací neúřední cestou, dezinformace, [...] zneužívání a manipulace náboženských poutí a slavností k politickým cílům, zásahy do jmenování duchovních správců, zbraňování vykonávání úřadu, omezení veřejných náboženských projevů, znárodnění církevního majetku bez náhrady, rozpoutání skrytého i otevřeného náboženského a proticírkevního boje.“ AMBROS Pavel: Teologicky milovat církev, op. cit., 260.

povolena, probíhají přípravy na první svaté přijímání a biřmování. Je povoleno donášet eucharistii nemocným a účastnit se poutí.³³

Po roce 1989 hledá církve (nejen katolická) své místo ve společnosti pomalu a nejistě.

Nicméně část společnosti spojuje s katolickou církví naděje, které se naplnily: „například kanonizace sv. Anežky České (1989) a následná návštěva papeže v Československu se staly celonárodní manifestací síly českého křesťanství obecně a českého katolicismu zvláště, stejně jako demonstrací odporu vůči nenáboženskému a protináboženskému komunistickému režimu.“³⁴ Církev však znovuoživení zájmu po „sametové revoluci“ dostatečně nevyužila. Je konfrontována sama se sebou, s nástupem vlády peněz i celosvětovou církví. Bylo potřeba minimálně deseti let, než se život církve normalizoval a přešel ze stavu „svatého nadšení“ do systematické práce.

1.1.2 Vybrané formy lidové zbožnosti

1.1.2.1 Pout'

Pout' není pouze křesťanským specifíkem, ale je součástí všech náboženských zkušeností. Muslimové putují do Mekky, hinduisté k řece Ganze, buddhisté navštěvují místa spojená se životem proroka Budhy. Velmi bohatá je židovská tradice. Bible nám popisuje mnoho postav, které se vydávají na pout' (např. Adam, patriarchové Abrahám, Izák, Jákob i celý izraelský národ). Sám Ježíš putuje do chrámu a později s učedníky po Palestině až na Kalvárii. V těchto biblických vyprávěních nacházejí křesťanští poutníci své vzory.

Pro křesťany není pout' povinností, ale životním programem. V prvních stoletích křesťanství církve poutě nepodporovala, vzhledem k jejich vazbě na židovství a pohanské kultury. Ale kult mučedníků postupně klade základy poutní praxe i v křesťanských oblastech. Po zlomovém roce 313 a určení posvátných míst v Jeruzalémě i celé Palestině se Svatá země stává cílem mnoha poutníků a dochází ke stavbě křesťanských chrámů na těchto místech. Poutě zažívají rozkvět ve středověku, kdy se putuje stále do Svaté země (i když už je pod nadvládou muslimů), do Říma k hrobům apoštolů Petra a Pavla nebo do Santiago de Compostela k hrobu apoštola Jakuba. Cílem poutí jsou i mariánské svatyně např. v italském Loretu. Putuje se také uctívat nejrůznější relikvie, ať již svázané s životem Ježíše Krista, nebo mučedníků.

³³ srov. AMBROS Pavel: Teologicky milovat církve, op. cit., 265–281. Cyrilometodějská pout' na Velehradě v roce 1985 se stala prvním veřejným spontánním a nenásilným protestem věřících proti komunistickému režimu.

³⁴ srov. NEŠPOR Zdeněk R.: Ústřední vývojové trendy současné české religiozity, op. cit., 23.

Daleká pouť však slouží nejen jako náboženská zkušenost, ale je také možností k setkání národů a jejich kultur.³⁵

V prvním tisíciletí pravděpodobně převažovalo individuální a spontánní poutnictví, vrcholný středověk však už přináší poutě, které jsou připravovány pro větší množství věřících a jsou bezpečnější. Pozdní středověk už nepřeje dalekým cílům poutí, ale pod tlakem vrchnosti dochází k rozvoji místních svatyní.³⁶

Ve vztahu k lidové zbožnosti však nemůžeme opomenout fenomén konce roku 1299, kdy do Říma připutovalo množství poutníků ve velkém očekávání snad i „konce časů“, na který se chtěli duchovně připravit, a tak nesli k hrobům apoštolů vnitřní neklid, své hříchy i strach (byla to doba plná válek, ale i kacírů, reformátorů a fanatiků uvnitř církve). Evropou se šířila „samovolně“ zpráva, že kdo ve stém roce od narození Krista vykoná pouť do věčného města, bude osvobozen od své viny i trestu. Tento příslib dal do pohybu množství poutníků, na což musel reagovat papež Bonifác VIII. Dal zkoumat papežské archivy, ale podobnou zprávu, která by potvrzovala tuto ústní tradici, nenalezli. Proto dal ještě vyslechnout nejstarší poutníky, kteří potvrdili tuto pouť od svých otců v roce 1200, a rozhodl o konání „Svatého roku“ 1300 a úplné odpuštění hříchů bylo přislíbeno i dalším generacím, které zbožně vykonají pouť o každém stém roce. Tím byl položen základ tradici otevírání „svaté brány“ milosti u sv. Petra v Římě, která byla postupně krácena, aby plody milosti mohla čerpat každá generace věřících.³⁷

Reformace a později osvícenství přinášejí s sebou útlum poutní praxe, zato 19. století objevuje opět hodnoty křesťanské tradice a v duchu romantismu nastává nový rozkvět poutí, zejména do národních svatyní (např. Assisi, Częstochowa, Mariazell). Technický pokrok (výstavba železnic, později auta a letadla) umožňuje „masovou religiozitu“ a objevují se i nová poutní místa (např. francouzské Lurdy). První polovina 20. století je poznamenána dvěma světovými válkami a bídou, později se poutě opět

³⁵ srov. Direktář, čl. 282–284.

³⁶ srov., OHLER Norbert: Náboženské poutě ve středověku a novověku, Praha: Vyšehrad, 2002, 11–25. Lidová „víra začala víc odrážet učenou teologii, ale protože baroko bylo bohaté na nejrůznější ‚hmatatelné‘ náboženské formy, často si je přibližovala po svém. Právě proto se barokní éra stala studnicí většiny náboženských písní, rozšířily se svaté obrázky, přestalo se putovat do daleké Compostely nebo do Říma, aby se všichni mohli účastnit pompéznic, ale přitom hluboce zbožných poutí do blízkého kostelíčka.“ NEŠPOR Zdeněk R.: Lidové náboženství kdysi a dnes, op. cit., 5.

³⁷ srov. POLC Jaroslav V.: Svaté roky (1300–1983), Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2000, 14–17. Četnost Svatých roků upravovala: „Bula Klementa VI. z r. 1343, již se rozhoduje, že se Svatý rok má konat každých 50 let, Bonifáce IX., již se tato doba snižuje na 33 let a konečně Pavla II. z r. 1470, že to má být jen 25 let.“ tamtéž, op. cit., 151. Svaté roky byly vyhlášovány pro celou církev nebo jen pro místní církev i při jiných příležitostech, viz tamtéž, 133–134.

stávají běžnou součástí křesťanské spirituality.³⁸ Závěrem historického exkurzu nelze nepřipomenout největší pouť křesťanstva na prahu jednadvacátého století ve Svatém roce 2000 k hrobům apoštolů Petra a Pavla do Říma, která dokázala, že pouť ve své opravdovosti má co říci i dnešnímu člověku.

Motivace poutníků k opuštění domova a podstoupení namáhavé cesty byly různé. Mezi hlavní patřila víra v Boha a důvěra ke svatým, kteří již obstáli ve zkouškách tohoto světa a dleli v Boží blízkosti, mohli tedy plnit úlohu prostředníků. Dalším důvodem byla návštěva svatých míst a získávání relikvií, zejména ve středověku. Dále také slib, prosba nebo ustanovení v závěti. Častým důvodem k vykonání pouti bylo a je také pokání a neméně často i touha po dobrodružství a zábavě.³⁹ V *Direktáři* nacházíme ještě další motivy pro vykonání pouti:

- eschatologický - poutní svatyně není cílem, ale je ikonou „božího království“
- sváteční - vytržení ze všedního koloběhu, vytváří prostor ke svobodě, bratrské lásce
- kultický - nabývá mnoha liturgických i lidových forem. Poutníci Bohu vzdávají chválu, díky, vyprošují si milosti, rozvazují sliby, které je vedly na pouť, nebo prosí za odpuštění svých hříchů.
- apoštolský a vytváření společenství - jako učedníci putovali s Ježíšem a hlásali evangelium i lidé, kteří se vydávají na pouť, mají po jejich vzoru vytvářet společenství víry a lásky, a tak nacházet Ježíše uprostřed sebe.

Pouť je charakteristickou formou lidové zbožnosti, a nemůže existovat bez svého pozemského cíle, poutní svatyně. Ta by naopak ztratila svůj smysl, kdyby k ní nikdo neputoval, a tak jsme svědky vzájemné symbiózy života poutníka a poutního místa.

1.1.2.2 Poutní místa

Boží stopou v dějinách jsou křesťanské poutní svatyně. Každá z nich připomíná věřícím tajemství vtělení a vykoupění. Jsou také osvěžujícím pramenem pro věřící, kteří putují k budoucímu městu (srov. Žd 13,14) a potřebují na své cestě občerstvení.

Kodex kanonického práva definuje poutní svatyni jako „kostel nebo jiné posvátné místo, k němuž se schválením místního ordináře putují četní věřící ze zvláštní zbožnosti.“ *Direktář* připomíná, že je i mnoho dalších kultických míst, která nemají kanonické uznání, a přesto mohou tyto prosté kostelíky či kaple plnit ve svém okolí úlohu poutní svatyně, i když v omezené míře. Poutní svatyně vyrůstají většinou na

³⁸ srov. OHLER Norbert, op. cit.,12.

³⁹ srov., tamtéž, 56–72.

místech spojených s mimořádnými událostmi, na místech velmi krásných a často blízkých nebi. Jsou to místa zasvěcená primárně slavení liturgie v celé její šíři a kráse, zejména eucharistie, svátosti smíření, denní modlitby církve a nacházejí zde své místo i svátostiny (žehnání osob, pokrmů, věcí). Svatyně slouží také jako místo pro šíření evangelia, pro projevy milosrdné lásky i pro ekumenický dialog.⁴⁰

1.1.2.3 Křížová cesta

S poutí a poutními místy má souvislost také tato cesta nebo spíše pouť, kterou podstoupil Ježíš v Jeruzalémě a na které dokonal své vykupitelské dílo a při které si věřící lidé připomínají poslední hodiny jeho pozemského života.

Historie pobožnosti křížové cesty nás zavede až k „apokryfu *O smrti Mariině* (zřejmě z 5. století), kde se vypráví, jak prý Panna Maria chodívala ke konci života po jeruzalémské křížové cestě, a tak dala sama základ pro tuto formu modlitby.“⁴¹ Poutníci také putují již od 4. století do Palestiny, aby navštěvovali svatá místa spojená s Kristovým umučením a zbožně na nich rozjímali. Pro středověk je charakteristický vznik pašijových her, které mívají až čtyřicet sedm „zastavení“. V 15. století je doložena „pobožnost k pádům Kristovým“ z Německa a Holandska. Také existovala pobožnost k „bolestnému Kristovu putování“ nebo pobožnost ke „Kristovým zastavením“ na jeho křížové cestě. Tato bohatost forem postupně doznala dnešní podoby čtrnácti zastavení křížové cesty, a jako taková je doložena již v první polovině 17. století ve Španělsku. O rozšíření se zasloužili především františkáni (např. svatý Leonard z Porto Mauricio († 1751), jich v Itálii zřídil na šest set).⁴²

Pobožnost křížové cesty je postavena na evangelijních zprávách a začíná: „od Olivové hory, kde u venkovského dvorce ‚zvaného Getsemany‘ (srov. Mk 14,32) Pán ‚upadl do smrtelné úzkosti‘ (L 22,44), přes horu Kalvárii, kde byl ukřížován mezi dvěma zločinci (srov. L 32,33), až do zahrady, kde byl uložen do nového hrobu vyhloubeného ve skále (srov. J 19,40–42)“.⁴³

Tichými svědky oblíbenosti této pobožnosti, která je schválena Apoštolským stolcem a obdařena odpustky, jsou jejich umělecká ztvárnění v kostelech, poutních místech,

⁴⁰ srov., Direktář, čl. 263–286.

⁴¹ NEŠPOR, Petr: „Otázky a odpovědi“, <http://www.katolik.cz/otazky/ot.asp?ot=3462>, (4.4.2007)

⁴² srov. tamtéž a srov. Direktář, čl. 132.

⁴³ Direktář, čl. 131.

klášterech i ve volné krajině. Nejvíce cyklů křížových cest je z poloviny 18. století a z druhé poloviny 19. století.⁴⁴

Rozjímání nad zastaveními křížové cesty může u věřícího člověka: posílit víru v Ježíše Krista jako jediného prostředníka mezi Bohem a lidmi, hlouběji pochopit hřích a jeho dosah, více chápat Ježíšův i vlastní kříž, pomoci více vnímat, co je oddanost do Boží vůle a také vyzvat k následování. Tedy v důsledku vede k růstu modlitby i svátostného života.

1.1.2.4 Mariánská úcta

Panna Maria z Nazareta je od nejstarších dob věřícími lidmi uctívána jako „Bohorodička“ a utíkají se pod její ochranu. Tato úcta však není shodná s tou, která je prokazována Otcí, Synu a Duchu svatému. Maria je vzorem pro věřící všech věků ve víře, v lásce, ve svatosti. Je tou, kterou Bůh Otec vyvolil, aby porodila světu Božího Syna a stala se stánkem, ve kterém přebývá Duch svatý.⁴⁵

Ponechme stranou otázky mariologie a mariánské spirituality a zaměříme se na poslední dvě století vývoje mariánské úcty, která jsou charakterizována zvýšeným zájmem o Matku Boží, což se v životě církve projevilo nejen formulací dvou dogmat o Panně Marii, ale i krizí.

Roku 1854 papež Pius IX. vyhláší dogma o neposkvřeném početí Panny Marie. „Za pontifikátu Pia XII. to bylo zasvěcení světa Neposkvřenému Srdci Panny Marie (1942), prohlášení dogmatu o jejím nanebevzetí (1950), slavení mariánského roku o stém výročí vyhlášení dogmatu o neposkvřeném početí (1954).“⁴⁶ Toto legitimní zdůraznění Mariina místa v křesťanské spiritualitě vyvolalo rozvoj mariánské úcty, ale ta se neobešla bez výkyvů, hraničících až s „mariocentrickou“ zbožností. Proto vyvstává požadavek na řešení tohoto problému.

Papež Pavel VI. prohlašuje v roce 1964 Marii za „Matku církve“. V témže roce Druhý vatikánský koncil v konstituci *Lumen gentium* věnuje Panně Marii osmou kapitolu, ve které se snaží o řešení mariánské otázky. Potvrdil místo Matky Boží Marie v tajemství Krista i církve, tudíž má své oprávněné místo i ve slavení liturgie.⁴⁷ Právě liturgické projevy mariánské úcty se mají stát kritériem lidové mariánské zbožnosti.

⁴⁴ srov. NEŠPOR Petr, op. cit., a srov. Direktář, čl. 131–132.

⁴⁵ srov. DRUHÝ Vatikánský koncil: Věřoučná konstituce o církvi *Lumen gentium*, (ze dne 21. listopadu 1964) in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha: Zvon, 1995, čl. 53–69.

⁴⁶ FIORES Stefano De: Maria, in: Slovník spirituality, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999, 484.

⁴⁷ srov., tamtéž, 484–485.

Úkol Panny Marie v dějinách spásy popisuje konstituce *Lumen gentium* takto: „Mariino mateřství v plánu milosti trvá neustále od okamžiku souhlasu, který s vírou vyjádřila při zvěstování a bez váhání zachovala pod křížem, až do věčného dovršení spásy všech vyvolených. Když byla vzata do nebe, neopustila tento spasitelný úkol, ale nadále nám získává dary věčné spásy svými mnohonásobnými přímlovami. Ve své mateřské lásce se stará o bratry svého syna, kteří dosud putují na zemi a ocitají se v nebezpečích a nesnázích, dokud nebudou uvedeni do blažené vlasti. Proto je blahoslavená Panna vzývána v církvi jako přímlovkyně, pomocnice, ochránkyně a prostřednice.“⁴⁸

Koncil zdůrazňuje biblické základy nauky o Matce Boží⁴⁹, opírá se o díla církevních otců, o liturgii a mariánskou úctu zaměřuje kristocentricky, trinitárně, eschatologicky, eklesiologicky i ekumenicky.

Přes veškerou snahu koncilu ale následuje ztráta zájmu o mariánskou zbožnost. Příčiny však musíme hledat v již nesrozumitelném jazyku a formách, jakými se tato zbožnost vyjadřuje.⁵⁰ „Rovněž označení úcty jako ‚povinnosti vykoupených lidí k Bohorodičce‘ (LG 54) přehlíží nynější požadavek nalézt spíš životní smysl než slyšet o povinnostech.“⁵¹

Papež Pavel VI. po Druhém vatikánské koncilu vydává encykliku *Christi Matri* (15. září 1966) a o několik let později apoštolskou exhortaci *Mariialis cultus* (2. února 1974), kde v úvodu říká: „Některé vžití formy zbožnosti, které byly ještě nedávno považovány za normální projev náboženského cítění jednotlivců i křesťanské společnosti, jsou dnes pocíťovány jako nedostatečné nebo nevhodné, protože příliš závisejí na společenských a kulturních podmínkách minulosti. Proto hledají mnozí formy nové...“⁵²

⁴⁸ LG, čl. 62.

⁴⁹ Novozákonní texty hovoří o Mariině přítomnosti jen na několika místech. Pouze jednou „v apoštolských listech (Ga 4,4), jedna zmínka ve Skutcích (Sk 1,14), dvě zmínky u Marka a na paralelních místech (Mk 3,31–35; srov. Mt 12,46–50; L 8,19–21; 11,27–28; Mk 6,3) dvě epizody u Jana (J 2,1–12; J 19,26–27), jedna výraznější pasáž v evangeliích dětství (Mt 1–2; L –2).“ FIORES Stefano De, op. cit., 488.

⁵⁰ srov. FIORES Stefano De, op. cit., 485. Různé formy lidové zbožnosti čerpají ze středověké a zejména barokní religiozity (např. uctívání ostatků, procesí, poutě), ale při konfrontaci s člověkem moderní doby naráží na odlišné sociálně-ekonomické vztahy a potřeby. Zmenšení a „izolace“ rodiny, množství informací, technické vymoženosti, jiné volnočasové priority, snadná dopravní dosažitelnost i velmi vzdálených cílů vedou k dlouhodobé krizi lidové zbožnosti a tradici obecně. Srov. ADAM Adolf: Liturgika. Křesťanská bohoslužba a její vývoj, Vyšehrad, Praha, 2001, 125–126.

⁵¹ tamtéž.

⁵² PAVEL VI.: Apoštolská exhorta o mariánské úctě *Mariialis cultus* (2. února 1974), in: Matka Páně Památka – Přítomnost – Naděje, Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství, 2003, úvod.

Přestože vždy zůstane určitá část věřících, kteří nebudou ochotni přijmout změnu, a budou lpět na své formě zbožnosti, lze pozorovat v církevním společenství snahu o nové pojetí mariánské úcty více založené na Písmu a více reagující na potřeby dnešních věřících. Mírou zbožnosti už jistě není množství vykonaných pobožností, ale vývoj spěje ke zjednodušení a zvnitřnění vztahu k Panně Marii, který nás má vést k hlubšímu kontaktu s Kristem i ostatními lidmi podle jejího vzoru. To může být i důvodem proč nedochází k rychlému rozvoji nových forem mariánské úcty. Znovuobjevení Matky Boží našlo ohlas i v liturgickém kalendáři. Její svátky a slavnosti jsou těsněji spjaty s ročním cyklem Kristova vykupitelského díla, jehož je Maria nedílnou součástí. Maria je nejen Matkou Kristovou, ale i matkou církve. Na to reagují texty reformované liturgie a dokládají nepohasínající úctu k Ježíšově Matce.⁵³

„Liturgie je vrchol, k němuž směřuje činnost církve, a zároveň zdroj, z něhož vyvěrá veškerá síla (SC 10). Prostřednictvím svátostí totiž zpřítomňuje velikonoční tajemství, ve kterém Ježíš uskutečnil svou spásu. Při slavení liturgie, která je nejvíc posvěcující činností církve, dostává vztah k Marii nejen posvěcující účinnost, ale také správnou úměrnost a pravý cíl. Mariánské svátky vždycky mají kristologický a církevní smysl, neboť oslavují účast Panny Marie na tajemstvích spásy a ukazují církvi její povolání. [...]Liturgie zaměřuje modlitbu k Otci, skrze Krista, v Duchu (Ef 2,18), a tak ústí uctívání Panny Marie do adorace Nejsvětější Trojice a vyhýbá se nebezpečí, že by svatou Pannou nahrazovalo některou božskou osobu.“⁵⁴

Marii si církev připomíná nejen mariánskými svátky a při udílení svátostí a svátostin, ale jako vzor zbožnosti. Mariánský kult by neměl hledět na svatou Pannu, jako na dokonalou bytost, která je hodně daleko a velmi vzdálená člověku dnešní doby, ale jako na první křesťanku, která ve svobodě přijímá Boží slovo a je mu věrna na své životní pouti až do konce v celé jeho náročnosti. „Jejím přispěním se zrodila víra apoštolského sboru v Krista (J 2,1–12) a její mateřský úkol se rozšířil na všechny lidi, když dostal na Kalvárii neomezený dosah.“⁵⁵

Maria je vztahovou bytostí, nechce připoutávat věřící ke své osobě, ale dovést je do náruče Boží a církve.

U příležitosti mariánského roku vydává 25. března 1987 Jan Pavel II. encykliku *Redemptoris mater*, ve které vyzdvihuje postavení Marie v tajemství Krista, její roli uprostřed putující církve a Mariinu úlohu v Kristově prostřednictví. Apoštolský list Jana Pavla II. *Rosarium virginis Mariae* (16. října 2002) stojí na počátku Roku růžence a snaží se o nové podněty v tomto rozjímání o Kristu s Marií.

⁵³ srov. FIORES Stefano De, op. cit., 486–488.

⁵⁴ tamtéž, 496.

⁵⁵ PAVEL VI., op. cit., čl. 37.

1.1.2.4.1 Mariánské pobožnosti

Učitelství úřad církve klade na pobožnosti dva základní požadavky, aby odpovídaly křesťanskému kultu. Mariánské pobožnosti se mají v první řadě obracet k Nejsvětější Trojici, uznávat Krista jako jediného prostředníka, nezapomínat na pneumatologickou povahu každého projevu zbožnosti a zůstat v modlitbě uprostřed církve. Druhým požadavkem je vycházet při pobožnostech z biblických textů ve světle Tradice, citlivě vnímat ekumenický dialog na mariánském poli, projevy kultu přizpůsobovat dnešnímu člověku, neopomíjet eschatologický rozměr víry a povzbuzovat k misijnímu úsilí a k odvaze přinášet svědectví víry.⁵⁶

Direktář upozorňuje na příkladu měsíce května, který většinou spadá do padesátidenní velikonoční doby, že pobožnosti by měly respektovat liturgický kalendář a měly se věnovat např. roli Matky Boží ve velikonočním tajemství (srov. J 19,25–27) a při letniční události (srov. Sk 1,14). Také by se nemělo v tomto období zapomínat na úlohu Panny Marie při křestních, biřmovacích a eucharistických liturgiích, které jsou tomuto období vlastní.⁵⁷

Mariánské pobožnosti jsou významnou položkou na dlouhém seznamu forem lidové zbožnosti. Nelze zde však zmínit všechny modlitby, litanie, medailky, škapulíře, písně, které opěvují Matku Boží a její úlohu v plánu spásy. Výběr je podmíněn aplikací v praktické části, týkající se obnovy mariánského poutního místa.

1.1.2.4.1.1 Modlitba Ave Maria

Tato modlitba má svůj počátek před dvěma tisíci lety v Galileji v malém městečku Nazaret, kde se anděl setkává s mladou dívkou Marií a zdraví ji slovy: „Buď zdráva, milostí zahrnutá, Pán s tebou.“ (L 1,28) a Maria se vydává za svou příbuznou Alžbětou do bezejmenného místa v judských horách, která ji vítá slovy: „Požehnaná jsi nade všechny ženy a požehnaný plod tvého těla.“ (L 1,42).

Církev tyto novozákonní texty spojuje a používá v liturgii o slavnosti Zvěstování Páně (doloženo ze 7. století v Římě). Koncem prvního tisíciletí se modlitba stává součástí soukromé zbožnosti a je každodenně opakována. Ve 12. století získává modlitba Zdravas Maria takové postavení jako modlitba Otčenáš a laici jsou vyzýváni, aby znali a vyučovali své děti Ave Maria, Otčenáš a Credo. Tyto modlitby byly často pronášeny jako součást homilie (s prvky katecheze), a to vedlo ke zvyku modlit se Ave

⁵⁶ srov. *Direktář*, čl. 186 a srov. LG, čl. 67.

⁵⁷ srov. *Direktář*, čl. 191.

Maria před kázáním. 13. století již nerozlučně spojuje Ave Maria a Otčenáš. Církev doplňuje k modlitbě jména Maria (v liturgii etiopských jakobitů okolo roku 400, v latinské verzi od 7.století) a Ježíš Kristus (okolo roku 1270 na základě rostoucí zbožnosti k samotnému Ježíši). Prosebné volání církve „Svatá Maria, Matko Boží, pros za nás hříšné“ se objevuje (např. u Bernarda Sienského) až na přelomu 13. a 14. století. „[...] nyní i v hodinu smrti. Amen“ je běžné v řeholních breviářích na počátku 16. století. Tyto dodatky vedly i k posunu od „christocentrické“ modlitby k modlitbě více zevně vnímané jako mariánské. Konečnou podobu dostalo Ave Maria přijetím do Římského breviáře papeže Pia V. v roce 1568.⁵⁸

1.1.2.4.1.2 Modlitba Anděl Páně

Trojí Ave Maria při Anděl Páně s připomínkou andělského zvěstování Otcova plánu a Mariiny ochoty k plnění boží vůle se Slovo vlivem Ducha Svatého stalo člověkem, je modlitbou spojenou s hlasem zvonů ráno, v poledne a večer, a tak v liturgickém rytmu posvěcuje i rozděluje den. Dnešní struktura modlitby je doložena od 16.-17. století. Pro svou jednoduchost, biblické odkazy na základy věrouky, svázanost s denním rytmem i podporou a příkladem papežů⁵⁹ je tato modlitba hodnotným dědictvím lidové zbožnosti, které si zaslouží uchovat v živé podobě pro další pokolení.

1.1.2.4.1.3 Růženec

Modlitba růžence vychází ze staré náboženské praxe vícenásobného opakování textu. Již v 10. století měli nevzdělaní mniši povinnost opakovat vícekrát modlitbu Otčenáš. Po rozšíření modlitby Ave Maria ve 12. století, vznikl žaltář blahoslavené Panny Marie, kde se místo žalmů recitovalo sto padesátkrát „Ave“. O dvě století později je známo rozdělení na desátky a k připojení rozjímání o radostných, bolestných a slavných tajemstvích Kristova života a jeho Matky dochází až v druhé polovině 15. století. Za velkého šířitele této formy modlitby můžeme označit dominikána Alana de la Roche († 1475). Opakování desátek uvedených modlitbou Otčenáš a zakončené oslavou Nejsvětější Trojice se stávají všeobecnou modlitební praxí po tridentském koncilu⁶⁰, kdy formu modlitby schvaluje roku 1569 papež Pius V.

⁵⁸ srov. HECK Erich: Ave Maria. Vznik a vývoj neznámější mariánské modlitby, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003, 10–23.

⁵⁹ srov. tamtéž, 107 a srov. Direktář, čl. 195.

⁶⁰ srov. RUFFINI E[...]: Zbožná cvičení, in: Slovník spirituality, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999, 1165.

Dnes je růženec bohatší o tajemství světla, která zaměřují pozornost na důležité okamžiky Ježíšovy veřejné činnosti.⁶¹ Modlitba růžence je i po mnoha staletích stále základním pilířem mimoliturgické mariánské úcty a je stále vřele doporučována papeži nejen k chórové recitaci, ale i k soukromé modlitbě rodin i jednotlivců.⁶²

1.1.2.4.1.4 Litanie k Panně Marii

Slovo litanie označovalo ve svém původním významu úpěnlivou prosebnou píseň, postupem času se jí začala označovat modlitba, při níž se střídá text předzpěváků s odpovědí lidu. V raném křesťanství se litanické modlitby ozývají při procesích, jimiž lid prosí Boha, později i svaté o přimluvu. Prosby ke svaté Panně se začínají vyčleňovat v samostatné litanie, ale mnohé invokace jsou teologicky nevhodné. Proto na počátku 17. století papež povoluje pouze jedinou formu mariánských litaní, které vycházejí z Písma a tradice církevních otců a užívá se v italském poutním místě Loreto. Bez souhlasu církve se nemají k těmto litaním připojovat další mariánské tituly, proto až do dnešní doby známe pouze pět nových invokací.⁶³

V loretánských litaních je Panna Maria nejdříve vzývána jak o Bohorodička a ustavičná Panna, v druhé části je oslavována její krása a dokonalost, „stánek vyvolený“ od Hospodina, v poslední části se tituly soustřeďují na Mariino oslavení. Je Královnou, protože je Matkou Krále. „Kristus kraluje na základě své božské přirozenosti, Maria na základě milosti.“⁶⁴

Liturgie zná ještě Litanie pro obřad korunovace obrazu blahoslavené Panny Marie. Litanie jsou samostatným projevem mariánského kultu a mohou tvořit důstojnou součást např. bohoslužby slova.⁶⁵

⁶¹ JAN PAVEL II.: apoštolský list *Rosarium virginis Mariae* (16. října 2002), Praha: ČBK, 2002, čl. 19.

⁶² srov. tamtéž, čl. 39–43. Je také jedinou modlitbou, která má vlastní svátek od roku 1571, srov. <http://www.iencyklopedie.cz/ruzenec2/>, (10.7.2007)

⁶³ srov. BENEŠ Petr: Loretánské litanie, in: Amen, 5 (1998), 8–13. „Závěrečné tituly byly k litaním připojeny později - po vyhlášení příslušných dogmat to byla "Královna počatá bez poskvrny hříchu dědičného" a "Královna na nebe vzatá", za první světové války byla připojena úpěnlivá prosba ke "Královně míru". Lev XIII. Zavedl "Královnu posvátného růžence", protože tato modlitba je nejjistějším spojením s Marií, což bylo jí samotnou potvrzeno při mnoha zjeveních této doby, z těch uznávaných celou církví zejména v Lurdech, La Salettě a Fatimě.“, tamtéž. Jan Pavel II. doplnil invokaci „královno rodin“.

⁶⁴ tamtéž.

⁶⁵ srov. Direktář, čl. 203.

2 Praktická část

2.1 Obnova poutního místa Smržov

2.1.1 Popis a historie

Každý kraj má svá poutní místa, kam míří kroky mnoha poutníků vzdát Bohu díky či prosit o ochranu. V Královéhradecké diecézi patří k těm nejznámějším mariánským poutním svatyním Malé Svatoňovice, Králíky či Luže. Přesto i malé kostelíky či kaple mohou částečně zastat jejich úlohu pro místní lid a nechat se vytrhnout slavností či poutí z koloběhu všedních dní. O takové kapličky budou pojednávat následující řádky.

Hluboké náboženské cítění prostého lidu, krásná přírodní scenérie a pověstmi opředená studánka⁶⁶ na okraji lesa dala vznik skromnému poutnímu místu Smržov. Je malé, avšak jediné mariánské⁶⁷, poutní místo královéhradeckého vikariátu, leží v jeho nejvýchodnějším cípu nedaleko městečka Smiřice (4 km). Je také na dohled od města Jaroměř-Josefov (5 km), které je součástí vikariátu Náchod. Poutní kaple zasvěcená Navštívení Panny Marie se nachází za severním okrajem vesnice ve svahu nad studánkou v jihozápadním výběžku Pleského lesa (viz obrázek č.1).

Obrázek č. 1 – lokalizace obce Smržov a jejího okolí na mapě

⁶⁶ Viz dále poznámka č. 84.

⁶⁷ srov. BOHÁČ Zdeněk: Poutní místa v Čechách, Praha: Debora, 1995, 119. Dalším uváděným poutním místem jsou Smiřice, ale zámecký kostel Zjevení Páně s milostným obrazem Panny Marie Sněžné se již od 70. let minulého století nepoužívá k liturgickým účelům, ale slouží jako kulturní památka, jenž je obdivována pro svou čistou barokní architekturu i interiér se známým obrazem Petra Brandla Klanění Tří králů. Dnes slouží jako koncertní a obřadní síň.

Poutní místo je „přifařeno“ k Číbuzi, kde byl kněz do roku 1943. Potom byla čibuzská farnost spravována z Holohlav, Černilova, Jaroměře a nyní opět spadá pod duchovní správu z Černilova.⁶⁸

2.1.1.1 Z historie obce Smržov s ohledem na církevní poměry

Nejstarší zpráva o existenci Smržova je doložena z roku 1490. V roce 1651 udává Zemský archiv v seznamu obyvatel ve vsi Smržov padesát dva osob, z toho patnáct dětí. Podle náboženství jsou pouze dva dospělí katolíci, nekatolíků je třicet pět, u dětí není vyznání udáno.⁶⁹

V roce 1841 bylo evidováno třicet jedna popisných čísel a dvě stě deset obyvatel. Chalupy byly dřevěné, na čp. 19, které dnes již neexistuje, byl vyřezávaný štít s nápisem: *„Bůh jest pánem domu tomu, já však vystavěl jsem příbytku jeho nevím komu. Pán Bůh žehnej tomu domu. Budu tu po nejkratší čas, odkud jsem přišel, musím tam zas. Do hlíny se obrátím a více se sem nevrátím. Když se s tím svým tělem rozloučím, Bohu duši svou poroučím.“*

Nástup kapitalismu v 19. století a zrušení roboty přinesly změny, se kterými se dvě generace osvobozených sedláků vyrovnávaly. Až nové technologie, jako byly sečí a žací stroje tažené koňmi i poháněné parou, a nové plodiny, jmenujme alespoň brambory, cukrovou řepu nebo vojtěšku, dokázaly odstranit nedostatek potravin na venkově.

Teprve po roce 1900 je v obci prvních šest středoškolsky vzdělaných obyvatel. V roce 1910 jsou obyvatelé Smržova svědky technického pokroku. Nad obcí sledují let ing. Kašpara z Pardubic, který vzlétl ze cvičiště na Novém Hradci Králové a letěl do Josefova „za bouřlivého pozdravování“.

Obecní statistika pro rok 1914 udává padesát čísel popisných a tři sta osm jejich obyvatel. Období první světové války je poznamenáno nedostatkem a vysokými válečnými odvody, také na statcích chybí mobilizovaní hospodáři, postupně přibývá i zpráv o padlých.

⁶⁸ srov. Farní zpravodaj, červen 2007, www.farnostcernilov.net.

⁶⁹ srov. MARTIN Stanislav: Smržovská kronika, od nejstarších dob do r. 1980, sepsaná v letech 1959–1980, Hradec Králové, Okresní archiv, pamětní knihy, značka fondu MNV-S, pořadí 3D, 47, nepublikováno. Panství smiřické, kam Smržov patřil, mělo celkem 4 642 „duší“, z toho pouze 510 katolíků a 4 132 nekatolíků. Zpovědní seznam z téže doby udává, že Smržov spravoval rychtář Jan Skalický, který také nebyl katolíkem, jen panstvu slíbil, že bude. Z obce se nedostavil ani jeden člověk do zámku, aby učinil slib přestupu. Zpráva končí povzdechem, že ani působení hradeckého jezuita nepřináší očekávaný výsledek. srov. , tamtéž.

Ve válečné době byly nařizovány sbírky kovu, a tak došlo i na zvony. „Velký“ od kříže na návsi se „ztratil“ a byl nahrazen malým z kapličky a ten pro svou nízkou váhu byl zachován.

Po vzniku první republiky došlo k „vzednutí vlny odporu proti katolické církvi, která celkem záhy opadla“, ale ke změnám přece došlo. Vznikla nová církevní obec „československá“, která našla příznivce i mezi obyvateli Smržova, a někteří se stali občany bez vyznání. Přesto se osmdesát procent obyvatel hlásí ke katolické víře.⁷⁰

Kronika obecné školy ve Smržově do roku 1918, kdy ji navštěvuje v průměru čtyřicet až padesát žáků, popisuje sloužení mše svaté na začátku a konci školního roku (od školního roku 1899/1900), hromadnou přípravu a účast na první svaté zpovědi a prvním svatém přijímání s průvodem od školy ke kostelu v Čibuzi. 25. dubna se žáci každoročně účastní procesí sv. Marka okolo kostela, procesí v křížových dnech⁷¹ a zkoušky z náboženských vědomostí. Povinná je také účast na mších sloužených k jmeninám císaře a císařovny, nebo ve výroční den jejich úmrtí. Školní rok 1918/1919 již nebyl ukončen „slavnými službami božími“ a namísto výročí panovníka si žáci každoročně připomínají výročí úmrtí Jana Žižky (11. října), následuje výroční den úmrtí (15. listopadu) a narození (24. března) Jana Amose Komenského a školní rok je ukončen připomínkou památky upálení mistra Jana Husa.⁷²

Obecní kronika však i nadále mluví o udržování koled a tradic vánočních, velikonočních, svatodušních, o svátku všech svatých a dušiček, ale podrobněji je nezmiňuje. Dost dlouho se věřilo na Sibylina proroctví, výklady snů, hádání z ruky či očí, na kouzla a čáry.

V létě 1924 je v obci poprvé slyšet rádio „krystalka“. K elektrifikaci dochází v roce 1936. O kulturní život se v obci stará čtenářsko-ochotnický spolek Tyl, který

⁷⁰ srov., tamtéž, 68–161.

⁷¹ Procesí na sv. Marka je typickou ukázkou pokřesťanštění pohanských procesí k počtě bohyně Robigo, která se konala v Římě, s prosbou o dobrou úrodu. Křesťanské pojetí procesí neskončilo obětí psa, ale bohoslužbou pod širým nebem. Vondruška popisuje procesí v českých poměrech následovně: „Toho dne se konal průvod, v němž pan farář spolu s věřícími obcházel po mezích pole, kropil ho i jarní osení.“ VONDRUŠKA Vlastimil: Církevní rok a lidové obyčeje, České Budějovice: Dona, 2005, vyd. druhé, 60. Procesí v křížových dnech – tento termín jsem nikde nenašla vysvětlený, ale pravděpodobně se jedná o místní název pro procesí v tzv. prosebných dnech (za dobrou úrodu), protože jsou datována tři procesí po sobě na počátku měsíce května, tedy před slavností Nanebevstoupení Páně, jako je tomu u prosebných dnů. Srov. ADAM Adolf: Liturgický rok. Historický vývoj a současná praxe, Praha: Vyšehrad, 1998, 185–187.

⁷² srov. Pamětní kniha 1895-1940 škola Smržov, (autor neuveden), Hradec Králové, Okresní archiv, školství, značka fondu S-S, pořadí 3K, 20-35, nepublikováno. Škola zde fungovala od roku 1895 do roku 1966 s několika přestávkami, kdy nebyl předepsaný počet žáků.

uvádí tři dramata v zimním období a jedno v letním, také pořádá ples. Sbor dobrovolných hasičů pořádá slavnosti, soutěže a taneční zábavy (pracuje dodnes).

Ve druhém válečném období je Smržov uchráněn a ani ztráty na životech nejsou veliké. Rudá armáda se po osvobození utábořila v lese za obcí. Mezi vojáky a osadníky probíhala čilá výměna zboží (potravin za tabák) i se společně veselily v ruském táboře za doprovodu „garmošek“. Vojsko se dlouho nezdrželo a spěchalo domů.⁷³

Pamětní kniha místní školy uvádí, že se mezi lety 1940–1947 římsko-katolické náboženství vyučuje dvě hodiny týdně nejprve knězem později laickou katechetkou z Josefova (školu prvního stupně navštěvuje průměrně dvacet žáků). Evangelické náboženství se vyučuje v letech 1942–1945 jedenkrát za měsíc. Škola je opět otevřena pro dostatek žáků ve školním roce 1950/1951 za přítomnosti kulturního referenta Místního národního výboru (zároveň je předsedou KSČ).⁷⁴

Koncem roku 1947 je v obci první traktor a třicet čtyři obyvatel Smržova odchází do pohraničí. V roce 1951 je v hostinci zřízeno kino a obec je propojena autobusovou linkou Jaroměř – Smržov – Skalice – Hradec Králové. K 1. září 1953 je ustaveno zemědělské družstvo.

Kronikář Martin podotýká, že náboženský život byl od padesátých let dvacátého století nahrazen kolektivními aktivitami (velmi populární brigády, svaz socialistické mládeže, později svaz žen). Velmi stoupá vzdělanost, obec měla před únorem 1948 jednoho akademicky vzdělaného rodáka a devět středoškoláků, o třicet let později už deset vysokoškoláků a na třicet středoškoláků. "

Na konci sedmdesátých let hodnotí kronikář, že náboženské cítění lidu mělo za posledních dvacet let klesající tendenci a dnes je zcela na ústupu. Náboženské tradice při svatbách, křtinách či úmrtí dodržuje jen necelá polovina obyvatel a do kostela na nedělní mši chodí jen několik jedinců.⁷⁵

⁷³ srov. MARTIN Stanislav: Smržovská kronika, od nejstarších dob do r. 1980, op. cit., 162–187.

⁷⁴ srov. Pamětní kniha 1940–1966 škola Smržov, (autor neuveden), Hradec Králové, Okresní archiv, školství, značka fondu S–N, pořadí 5B, 2–15, nepublikováno.

⁷⁵ srov. MARTIN Stanislav: Smržovská kronika, od nejstarších dob do r. 1980, op. cit., 189–228. K 1. listopadu 1980 měl Smržov tři sta padesát sedm obyvatel, sedmdesát dva automobily (1 auto na 5 osob), dvacet dva jednostopých vozidel, osmdesát dva televizorů (z toho 9 barevných), čtyřicet čtyři automatické pračky, deset telefonů v domě a třicet domů mělo etážové topení. Téměř všechny domy mají vlastní vodárnu, koupelnu a chladničku. srov. MARTIN Stanislav: Smržov k socialismu, sepsáno v letech 1980–1984, Hradec Králové, Okresní archiv, pamětní knihy, značka fondu MNV–S, pořadí 4D, 4–22, nepublikováno.

Jak se změnilы poměry na vesnici, dokládá zpráva o tom, že před druhou světovou válkou bylo ve Smržově na čtyřicet pět koní a sto kusů skotu. Před sametovou revolucí už není chován ani jeden kůň a pouze dvě krávy. V roce 1997 byla obec plynofikována a o rok později byla vybudována kanalizace. K 1. lednu 2006 má obec Smržov sto devět popisných čísel, počet obyvatel stoupl na dvě stě devadesát pět a v letošním roce již opět překročil tři sta.⁷⁶

Mohu-li si dovolit hodnotit dnešní náboženské poměry, je v obci dvanáct pravidelných účastníků katolických nedělních bohoslužeb a čtyři babičky, které se chodí pomodlit ke kapličky a jeden člen Svědků Jehovových. Tato skupina věřících často navštěvuje Smržov i okolní obce se svými evangelizačními projekty, avšak bez velkého zájmu obyvatel.

Stále živou tradicí je návštěva hřbitova se vzpomínkou na mrtvé okolo 2. listopadu a na Vánoce. Místní organizace dobrovolných hasičů se snaží navazovat na tradice a obnovovat pouťové či posvícenské taneční zábavy a mikulášskou nadílku. Ta ostatně nikdy neustala a mládež se každoročně přestrojuje za Mikuláše, anděla a čerta a obchází rodiny s mladšími dětmi. Z adventních tradic se ještě v některých rodinách věší do oken punčochy v předvečer svátku svaté Barbory, naopak časté je zdobení domácností adventním věncem nebo sladkým adventním kalendářem pro děti.

Vánoční svátky se dnes slaví v soukromí rodiny. Zúžily se na zdobení vánočního stromečku, společnou štědrovečerní večeři a rozdávání dárků bez odkazu na křesťanské kořeny svátků. Dnešní děti jsou na rozpacích zda „nosí dárky“ Ježíšek či komerční Santa Claus. Velikonoční zvyky jsou na ústupu, jen na Květnou neděli se babičky ptají, jestli máme na sobě něco nového a na Velký pátek hospodáři stále dodržují, že se nemá hýbat se zemí.⁷⁷ Nejoblíbenější je však, pro malé i velké, velikonoční pondělí se svou koledou. Z pohanských zvyků se ještě udržuje „pálení čarodějnic“ za soumraku 30. dubna.

Slaví se i nové svátky. Na konci měsíce října se u domů objevují vydlabané a svítící dýně, symbol svátku halloween, který k nám přišel z amerického kontinentu. Novým svátkem s křesťanskými kořeny je 14. únor (sv. Valentin), kdy si zamilovaní vyměňují dárky nebo přání.⁷⁸

Na počátku jednadvacátého století je mezi lidmi zájem o horoskopy, výklad karet, různé přírodní léčivé síly (bylin, kamenů apod.) a východní filosofie.

⁷⁶ srov. Obecní kronika Smržov, od roku 1990, v majetku obecního úřadu Smržov, 3–10.

⁷⁷ srov. VONDRUŠKA Vlastimil, op. cit., 54–56.

⁷⁸ srov., tamtéž, 93–94.

2.1.1.2 Z historie místní lidové zbožnosti

Nejdůležitější politickou událostí druhé poloviny 19. století byla v tomto kraji prusko-rakouská válka v roce 1866. Číbuzský kněz, kaplan Josef Dvořák (farářem je P. Václav Sovák) popisuje náladu lidu 29. června 1866: „*Po požehnání šel jsem do Hubilesa a pak do Smržova. Za Smržovem u lesa bylo mnoho lidstva, kteří poslouchali střelbu od České Skalice jdoucí.*“ Dva dny na to už je vojsko utábořeno na Zderazi u Smiřic a kaplan sleduje bojovou náladu v táboře dalekohledem z věže kostela sv. Václava v Číbuzi. K rozhodné bitvě na Chlumu dochází 3. července, kdy však rakouská vojska prohrávají a ustupují, to vše je spojeno s drancováním potravin, koní, povozů v okolních vsích (Smržov je uchráněn) i z pruské strany. Po bitvě jde číbuzský kaplan Dvořák s kaplanem z Holohlav ohledat bojiště. Začíná se šířit cholera, v osadě Čibuz zemřelo 13 osob (z celkem asi 50 obyvatel). Místní kněží pátrají po příčině šíření nákazy a objeví bezzemka ze sousední Skalice, který si přináší věci z bojiště, po jejich spálení se nákaza již nešíří.⁷⁹

Tyto události vyvolaly ohlas i v duších věřících, a tak je v roce 1868 postaven a posvěcen kříž v sousední vsi Hubiles (dnes pod samosprávou Smržova). Kříž s korpusem Ježíše Krista je vyvýšen nad úzkou kapličkou s prosklenou nikou, uvnitř je umístěna kolorovaná socha Panny Marie v modrém plášti a pod ní je vytesaný text: „*V tvím orodování máme doufání Pano Maria!*“.

Jak takové svěcení probíhalo popisuje kaplan Josef Dvořák, když dne 3. října 1875: „*Odpoledne o dvou hodinách ubírali jsme se v průvodu ze zdejšího chrámu do Smržova ku posvěcení svatého kříže, který obec svým nákladem spolu s novou zvonící postavila.*“⁸⁰

Pískovcový kříž (viz obrázek č. 2) je umístěn v čele návsi tak, že každý kdo sem přichází, nemůže ho minout a může na prostřední stéle číst prosbu: „*Pro tvé svaté drahé rány, Ježíši ukřižovaný, smiluj se nad námi*“. Kříž je vysoký tři a půl metru a je symbolickým ztvárněním Kalvárie. Vrcholový kříž s kamenným korpusem Ježíše Krista je vyvýšen nad širší prostřední stélou s nápisem (viz výše) v nice a na postranních úzkých stélách stojí sošky (vysoké 60 cm), vpravo Panny Marie a vlevo svatého Jana⁸¹.

⁷⁹ srov. Pamětní kniha („Gedenkbuch der Pfarre Czibus“), (autor neuveden), I.díl, z let 1839–1882, něm.-lat.-č, Hradec Králové, Okresní archiv, církevní dokumenty Černilov - Čibuz, Archiv římsko-katolické fary Čibuz, značka fondu ČB–AF, pořadí 1A, 572–574, nepublikováno.

⁸⁰ tamtéž, 597.

⁸¹ Soška sv. Jana je replikou z konce 90. let 20. století, kdy byla původní ukradena a nahrazena novou za třicet pět tisíc korun z obecního rozpočtu.

Pod jednotlivými soškami jsou vytesána Ježíšova slova „*Hle syn tvůj*“ (srov. J 19,26), „*Hle matka tvá*“ (srov. J 19,27).

Na zadní straně podstavce je nápis: „*Zřízeno od obce Smržovské ke cti a chvále boží. Za představeného Václ. Zvalského a důstojného pana faráře Vác. Sováka v Číbuzi L.P. 1875*“. Kříž se stal místem modlitby i cílem procesí (viz dále).

Obrázek č.2. – Smržov, kříž na návsi, pohled z východu. Foto: Slánská Iva, 2007.

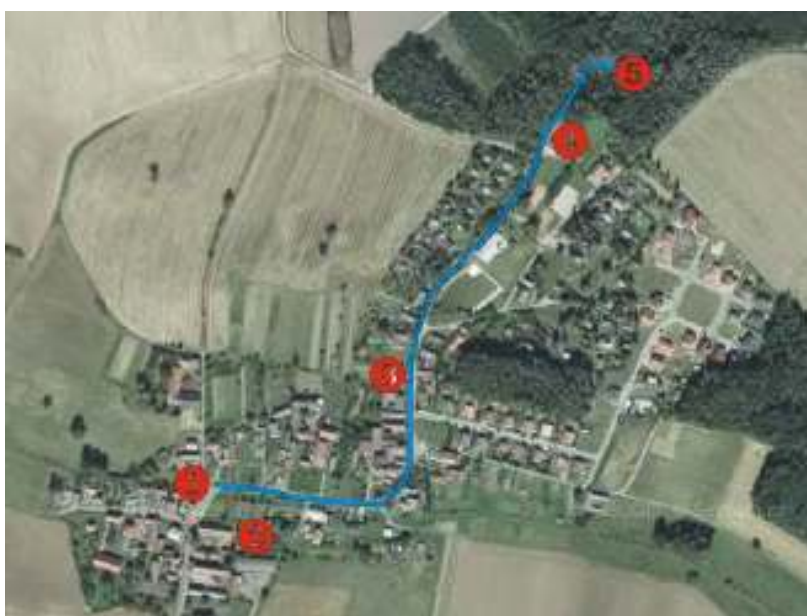
To však neměl být poslední projev víry místního lidu. O několik let později se staly následující události, které popisuje nejstarší a nejdůvěryhodnější pramen - Pamětní kniha fary číbuské takto: *Když jsem já kaplan Josef Dvořák ve Smržově u Beranů čp. 19 zaopatřoval, vyprávěl mi výminkář Malý z čp. 36, že se mu ve snu⁸² zjevila Panna Maria a přikazovala mu, aby v obecním lese, na místo, kde dříve visel na starém stromě obrázek Matky Boží, dal postavit její sošku. Výminkář Malý ale na výzvu nedbal. Sen se mu po nějaké době opakoval, ale postava Panny Marie byla menší. Ani tentokrát neuposlechl. Po třetím snu, kdy byla ještě menší, mu důrazně nařizovala, aby neodkládal splnit její přání. Na dotaz, co tomu říkám, jsem odvětil, sen je sen, ale ta soška zde být může, že to bude sloužit ke cti Panny Marie a vzdělání osadníků. Kněz v dalších rádcích*

⁸² Tzv. „inkubace“ – pohanská praxe (např. v Egyptě, kult bohyně Isis) je známá i v křesťanském prostředí, kdy poutníci v chrámech přespávali a očekávali ve snu radu vedoucí k uzdravení nebo přímo vyléčení od Boha nebo svatého (ve středověku oblíbení sv. Kosma a Damián, dnes nemocní putují např. k Panně Marii v Lurdech). Srov. MRŇÁVEK Tomáš: Dvě modlitby pro nemocné ze Sinajského euchologia, text se připravuje k tisku, se souhlasem autora, 6-7.

uvádí důvody věrohodnosti či nevěrohodnosti tohoto snu a dochází k závěru, že se pravděpodobně nejedná o „nadpřirozené pokynutí Panny Marie“, protože výměnkář nevyniká ani nábožností ani úctou k Bohorodičce, ale zlým člověkem také není, a tak tato věc zůstane nerozhodnuta.

K zakoupení sošky skutečně došlo na pouti ve Vambeřicích ze sbírky mezi poutníky, byla porcelánová, asi jeden a půl pídě vysoká (1 píd' = 19,71 cm, cca 30 cm).

22. května 1879 se slavila slavnost Nanebevstoupení Páně a konalo se procesí z Číbuze ke svatému kříži do Smržova (cca 3 km), poté zašli do obecního lesa za Smržovem (viz obrázek č. 3., 800 m),

Obrázek č. 3. – Letecký pohled na současný Smržov s vyznačenou trasou procesí od kříže ke kapli: 1. Kříž na návsi, 2. Hospoda „U Kupků“ (dnes slouží rekreaci), 3. Škola (dnes obecní úřad), 4. Hospoda „U Rejchrtů“ (dnes obytný dům), 5. Kaple Navštívení Panny Marie

kde byla soška umístěna na dřevěném sloupu (viz obrázek č. 4) a náležitě ozdobená. „Po přiměřené řeči posvětil⁸³ jsem ji obyčejným kněžským posvěcením. Lidu bylo při tom tolik, jako se málokdo pamatuje“, uvádí kněz Dvořák.

Brzy nato však místní obyvatelé vyslovili přání, aby byla pro sošku zbudována kaplička, zpočátku pouze malá, ale při kopání základů se sousedé rozhodli pro větší, aby se mohli do kapličky schovat při nepříznivém počasí a aby mohla být lépe vyzdobena. Ke stavbě došlo ještě téhož roku a zástupci obce Smržov podepsali prohlášení, jímž zavazují sebe i své potomky k péči o tuto kapli ke cti Panny Marie. Kaple i zvonek na ní

⁸³ srov. MRŇÁVEK Tomáš: Žehnání není magie, Katolický týdeník 5 (2005), 5.

byly pořízeny z části z obecní pokladny a z části ze sbírek místních i přespolečných dárců. Pseudogotická kaplička byla s povolením biskupské konzistoře vysvěcena 14. září 1879 děkanem P. Václavem Sovákem ke cti „Neposkvrněného početí“ a zasvěcena „Navštívení Panny Marie“.⁸⁴

Místní kaplan Josef Dvořák měl před vlastním svěcením řeč, ale měl velké obavy, aby ho věřící lid slyšel, protože v údolíčku okolo kaple i na protějším svahu a louce za ním se sešlo za krásného počasí na pět tisíc lidí ze širokého okolí. Procesí bylo několik i měšťané přišli ze Smřic, Josefova i Jaroměře, ale žádný duchovní.

Při této příležitosti byl lidu rozdáván pamětní „svatý obrázek“ (viz obrázek č. 4 vpravo), který nejlépe ilustruje lidovou zbožnost té doby - přicházející procesí s korouhví,

Obrázek č. 4 - Svatý obrázek ze Smržova, fotokopie věnována sběratelem panem Václavem Píchou z Rožnova pod Radhoštěm, vyšívána stužka na oděv se stejným motivem, v majetku autorky.

⁸⁴ i jiná poutní místa u nás vznikla na základě příkazu ve snu – např. chrám Navštívení Panny Marie na Svatém Kopečku u Olomouce.

zastřešený pramen⁸⁵ i původní umístění sošky Panny Marie na sloupku. V detailu nad kaplí září Madona s Dítětem s královskými korunkami na hlavách a jednoduchých pláštích lemovaných zlatou stužkou. Od té doby jsou doložena „zhusta“ procesí nejen z místních, ale i cizích osad.⁸⁶

O dva roky později, na podzim roku 1881, dodala firma Augustin Blachke kamennou pískovcovou křížovou cestu s obrazy malovanými na plechu (viz obrázek č. 7) od malířské firmy Josef Hofrichtr a syn z Rychnova u Jablonce, která vyhotovila i obrazy křížové cesty pro kostel sv. Václava v Číbuzi (viz obrázek č. 5).

Obrázek č. 5. – obraz křížové cesty, kostel sv. Václava v Číbuzi.

Foto: Slánská Iva, 2007.

⁸⁵ Tajemná místa, jako byly chlupy, skalní útvary, lesní prameny, potoky, byla od pradávna cílem pohanských kultů místních obyvatel. A později na jejich místech vznikala i křesťanská poutní místa. Srov. GUREVIČ Aron: Nebe peklo svět. Cesty k lidové kultuře středověku, Jinočany: H&H, 1996, 152–154. To dodnes dokládají jejich názvy – např. Anenská Studánka, Dobrá voda, Chlum Sváté Máří, Kámen, Skála, Zahájí.

„Pramen je všeobecně uctíván jako zdroj životodárných sil, symbol čistoty a plodné hojnosti. [...] v bibli symbol věčného života, znovuzrození a spásy. Pramen je symbolem nevyčerpatelné duchovní a duševní energie.“ BECKER Udo: Slovník symbolů, Praha: Portál, 2002, 229.

K pramenu ve Smržově se putovalo ještě dříve, než stála kaple, jak dokládá ústní tradice v obci. Snad měl i léčivé účinky, protože si v něm lidé umývali zejména oči. I dnes sem přichází mnoho lidí s nádobami a odnášejí si vodu z pramene. Místní pověst dokládá, že studánka měla vždy dostatek vody a nikdy nevyschla (jen v roce 1904 přišlo tolik poutníků, že ji vyčerpali do poslední kapky). Stalo se tak až v létě roku 2004 a bylo z toho v obci „pozdvížení“ (vnímané jako varování nebo předzvěst). Opakovalo se to i v letech 2006 a 2007, ale již se nejednalo o senzaci.

⁸⁶ Srov., Pamětní kniha („Gedenkbuch der Pfarre Czibus“), I.díl, op. cit., 599–601.

Svěcení však bylo odloženo na příští rok, pro nepřízeň počasí i „den krátký k tak dlouhému obřadu“. Smržovští obyvatelé chtěli, aby se svěcení konalo na jejich posvícení o svátku Jména Panny Marie (8. září), ale požádaný světitel P. Roman Cihlář, kvardián (představený řeholního domu) kapucínů na Opočně, neměl v ten den (plnomocných odpustků) čas pro velký nával kajcínů. Nakonec i smržovští obyvatelé byli rádi, že se termín svěcení o týden posunul, protože kameny byly již opršené a musely být natřeny, družičky neměly došité šaty... Ale měla-li být pobožnost křížové cesty spojena s odpustky, bylo třeba, aby se daly žehnat dřevěné pozlacené křížky zasazené do kamene (viz obrázek č. 7) a to také ještě nebylo hotovo. Po udělení souhlasu biskupskou konzistoří ke svěcení křížové cesty nejen ve Smržově, ale i v kostele v Číbuzi, nastal slavný den 17. září 1882.

O šesté hodině ranní byl smržovský sedlák Václav Silvar s pryčkou před klášterem v Opočně a po osmé už byl přivítán před kostelem v Číbuzi, kde poté místní kněz odsloužil tichou mši svatou a ohlásil svěcení. Pak zašel pro P. Cihláře na faru a oblékli se ke svěcení. Hlavní světitel si vzal na sebe rochetu a pluviál, místní kněz si oblékl rochetu a štolu, pak šli k oltáři. Tam intonovali „Veni sancte Spiritus“, z kůru jim odpovídal pan učitel a zazpíval dvě sloky písně „Přijď sv. Duše“. Poté P. Dvořák kázal o způsobu konání křížové cesty, po něm vystoupil světitel P. Cihlář na kazatelnu a ohlásil plnomocné odpustky spojené s pobožností křížové cesty. Následovalo svěcení jednotlivých „staci“ a lid pod vedením místního duchovního hned konal pobožnost k jednotlivým zastavením. Pak byla sloužena zpívaná mše svatá a na závěr se zpívalo „Te deum laudamus“. Kněží se dostali na faru k odpočinku ve třičtvrtě na jednu „řádně unaveni“.

Program pokračoval po druhé hodině odpolední opět v kostele, kde před oltářem znovu zanotovali „Veni sancte Spiritus“ s odpovědí pana učitele z kůru a na to vyšel průvod do Smržova, doprovázený zpěvem mariánských písní. Průvod s kostelními korouhvemi (viz obrázek č. 6) a nesenými obrazy byl velký už u kostela, ale ještě zmohutněl, jak procházel Čibuzí a Hubilesem. Do Hubilesa přišel naproti smržovský průvod s dalšími poutníky spolu s hudbou a dlouhou řadou družiček ze Smržova, Vlkova a Rasošek. Jedna družička přivítala světitele P. Cihláře řečí složenou místním duchovním správcem a předala mu kytici, jiná družička předala kytici místnímu P. Dvořákovi. Za hranicemi Smržova nás opět přivítaly družičky a průvod z Jaroměře. Zde již byl průvod „impozantní“. Jedinou stinnou stránkou svěcení byla neshoda hudebníků, kteří průvod vítali v Hubilese a provázeli ho do Smržova, s panem učitelem,

který nechtěl, aby při svěcení zastavení křížové cesty hráli intrády a pochody. Kromě toho se cítil pan učitel uražen, že ho osobně smržovští nepozvali na slavnost, a tak se hudebníci po chvíli vytratili, a vše se dále odehrávalo bez hudby, i když si to lid i kněží přáli.

Obrázek č. 6 – Svatováclavská korouhev s textem: „Pro kříž a vlast“ a „Nedej zahynouti nám ni budoucím“, Čibuz, přelom 19 a 20. století.

Foto: Slánská Iva, 2007

U kapličky, kam dorazili až okolo páté odpoledne, čekal další zástup lidu, celkem na tři tisíce. Klérus vešel do kaple a P. Dvořák vystoupil na kazatelnu, která byla pro tuto příležitost upravena před kaplí, a řečnil o „výtečnosti“ pobožnosti svaté křížové cesty. Nakonec projevu poděkoval všem, kteří se podíleli na vybudování křížové cesty (viz dále věnování na stélách zastavení). Poté vystoupil na kazatelnu kapucín P. Cihlář a oznámil lidu plnomocné odpustky spojené s pobožností křížové cesty. Následovalo svěcení jednotlivých zastavení a zároveň se konala pobožnost, jako ráno v Čibuzi. Svěcení posledních čtyř zastavení a závěrečné „Te deum laudamus“ v kapličce se konalo za svitu pochodní. Při příchodu i odchodu průvodu, a při svěcení každého zastavení se střídalo z protějšího svahu z „hmoždírů“. Kdo až do konce slavnosti vytrval, byl odměněn nebem plným hvězd, tichým a teplým večerem, opojnou lesní vůní, „šťace“ a kaplička byly bohatě osvětlené, k tomu zvučný hlas světitele i písně lidu se v nočním tichu velebně rozléhaly. Slavnost skončila v půl osmé a průvod na zpáteční cestě již nezpíval, protože nebylo vidět na cestu. Pro kněze byl připraven povoz opět od Silvarů

z čp. 29, kde jim i večeri nachystali. Domů se dostali „dost pozdě“. Druhý den ráno sloužil ještě P. Cihlář mši v čibuzském kostele a po snídani ho odvezla Silvarova pryčka do Opočna. Za cestu dostal zapláceno od smržovských radních deset zlatých. Z liturgického či spíše technického hlediska je ještě zajímavá poznámka o hasičích z Újezda, kteří po celou dobu konání svěcení a pobožnosti křížové cesty nesli natažené provazy okolo kněží a družiček, aby se na ně lid netlačil.⁸⁷ (dnes můžeme vidět v podání policie např. při papežských návštěvách)

Nyní podrobněji popíšeme křížovou cestu, která do oválu obklopuje kapli Panny Marie a začíná i končí pod schody, které vedou od kaple k pramenu. Věnujme nyní pozornost jednotlivým nápisům na stélách zastavení (viz obrázek č. 7), které se skládá z podstavce, dříku, vysazené římsy a vrcholí drobným stélovým útvarem s křížkem na vrcholu. Celková výška činí 270 cm. Na dříku jsou nad sebou dvě obdélná pole, větší pro malbu pašijového cyklu a pod ním menší pro nápisovou desku. Ve spodní části dříku uprostřed je vsazen zlacený kříž, místo, kde bylo zastavení posvěceno. Číselný údaj o pořadí s textem „Zastavení“ je umístěn nad hlavní římsou .

Obrázek č.7 – XIV. zastavení křížové cesty, Smržov, současný stav.
Foto: Slánská Iva, 2007.

I. zastavení: „Pán Ježíš od Piláta na smrt odsouzen“, a pod ním je nápis: „Tato křížová cesta jest od P. Romana Cihláře (sic) kvardiána OO kapucínů na Opočně za administrace vel. p. Jos. Dvořáka L. P. 1882.“ Na pravé boční straně podstavce (z čelního pohledu) je vytesáno věnování: „Toto zastavení postaveno jest ku cti a chvále Boží nákladem zdejších občanů Smržovských L. P. 1881.“

⁸⁷ srov., Pamětní kniha („Gedenkbuch der Pfarre Czibus“), I.díl, op. cit., 623–627.

- II. zastavení: „*Pán Ježíš kříž na se bere*“ a na boční pravé straně je nápis: „*Obnoveno nákladem Augusty Čerychové, choti továrníka Hradec Králové roku 1938.*“
- III. zastavení: „*Pán Ježíš poprvé pod křížem klesá*“ a na boční pravé straně je nápis: „*Toto zastavení jest ku cti a chvále Boží nákladem Anni Danielové a sestri (sic) z obce Holohlav.*“
- IV. zastavení: „*Pán Ježíš potkává matku svou*“ a na boční pravé straně je nápis: „*Toto zastavení postaveno jest ku cti a chvále Boží nákladem Marie Hochmalovy (sic) z obce Holohlav.*“
- V. zastavení: „*Simon z Cyrany pomáhá Pánu Ježíši nésti kříž*“ a na boční pravé straně je nápis: „*Toto zastavení postaveno jest ku cti a chvále Boží nákladem některých občanů Volovských.*“
- VI. zastavení: „*Veronika podává Pánu Ježíši roucho*“ a boční strana je bez nápisu.
- VII. zastavení: „*Pán Ježíš podruhé pod křížem klesá*“ a na boční pravé straně je nápis: „*Toto zastavení postaveno jest ku cti a chvále Boží nákladem všech dobrodinců P. T. Města Jaroměře.*“
- VIII. zastavení: „*Dcery Jeruzalémské oplakávají Pána Ježíše*“ a na boční pravé straně je nápis: „*Toto zastavení postaveno jest ku cti a chvále Boží nákladem od některých měšťanů Josefovských.*“
- IX. zastavení: „*Pán Ježíš po třetí pod křížem klesá*“ a na boční pravé straně je nápis: „*Toto zastavení postaveno jest ku cti a chvále Boží nákladem dobrodinců obce Holohlav a města Smiřic.*“
- X. zastavení: „*Pán Ježíš oděvu zbaven a octem a žlučí napájen*“ a na boční pravé straně je nápis: „*Toto zastavení postaveno jest ku cti a chvále Boží od dobrodinců z obce Černožic u Čáslavek.*“
- XI. zastavení: „*Pána Ježíše přibíjejí na kříž*“ a na boční pravé straně je nápis: „*Toto zastavení postaveno jest ku cti a chvále Boží na výlohy Václava Rumpelmayra, Františky jeho manželky, Antonína Rumpelmayra, jejich syna, zemřelé Františky jejich dcery z Josefova.*“
- XII. zastavení: „*Pán Ježíš na kříži umírá*“ a na boční pravé straně je nápis: „*Toto zastavení postaveno jest ku cti a chvále Boží nákladem všech občanů Rasošských.*“
- XIII. zastavení: „*Tělo Pána Ježíše z kříže snímají*“ a na boční pravé straně je nápis: „*Josef a Anna*“.
- XIV. zastavení: „*Tělo Pána Ježíše do hrobu kladou*“ a na boční pravé straně je nápis: „*Toto zastavení postaveno jest ku cti a chvále Boží nákladem všech občanů z V. Skalice.*“ (viz obrázek č. 7)

Biskupská konzistoř vydala 26. června 1884 farnímu úřadu v Číbuzi povolení ke sloužení mše svaté v kapli ve Smržově o větších mariánských svátcích, jako je Zvěstování, Navštívení, Nanebevzetí a Narození Panny Marie, ale muselo být každoročně obnovováno. Den na to se zástupci obce Smržov zavazují, že zajistí dopravu duchovního správce tam i zpět a také k zakoupení mešních potřeb pro kapli (Obecní rozpočet uvádí v roce 1884 položku tři zlaté na „přívov“ duchovního.).

První mše svatá se konala 2. července na svátek Navštívení Panny Marie v témže roce, kterou obětoval vysocedůstojný pan kanovník František Hampl z Hradce Králové.

Rok 1885 je poznamenán neštěstím u studánky pod kapličkou, kde mladá dívka omdlela a po pádu do studánky utonula. Po této tragédii byla stará studánka zrušena a byl podchycen nový pramen.

V roce 1886 uvádí P. Jan Letošník, že již mají ve Smržově všechny potřebné věci ke sloužení mše (zakoupené i darované), jen chybí kalich, který je pořízen v roce následujícím.

Se zástupci obce je v témže roce sepsán protokol, v němž se zavazují zajišťovat pro kapli vše potřebné, dopravu kněze ke sloužení mše a také je sjednána „výplata“: pro duchovního správce a řídícího kůru po 2 zlatých, pro kostelníka padesát krejcarů.⁸⁸

Roku 1889 dal čibuzský farář zhotovit u pražského řezbáře Krejčíka novou polychromovanou sochu Madony s Ježíškem (viz obrázek č.8) namísto původní již nevkusné sošky „k nábožnosti nikterak povzbuzující“.

Obrázek č. 8. – Svatý obrázek se sochou Panny Marie, Smržov, 1999, v majetku autorky.

⁸⁸ Po r. 1858 byla zavedena v rakouském peněžnictví desítková soustava. Proto v letech 1858–1892 byl základní mincí 1 zlatý (zlatka), který měl 100 krejcarů. Na zlatky a krejcar se u nás mezi lidem, zvláště na venkově, počítalo ještě dlouho poté, když byly zavedeny jako platidlo koruny a haléře. Názvy zlatka a krejcar vymizely až s první světovou válkou, protože v mincích byly v oběhu stříbrné dvoukoruny (platily dřívější zlatku) a bronzové dvouhaléře (dřívější krejcar). Korunové mince platily od r. 1892 až do 28. října 1918. Po r. 1918 platila 1 koruna čsl., a ta se rovnala 100 zlatých rakouských (rakouská měna byla v té době velmi znehodnocena válkou). Za protektorátu hodnota naší koruny ztrácela svou cenu. Ke zhodnocení došlo v r. 1953 peněžní reformou (1 : 5 až 1 : 50). Zároveň došlo k vyrovnání poměru: 1 rubl = 1,80 Kčs.

Tyto přepočty však nedpovídají na otázku, jak draho bylo v minulosti. Cena stříbra byla daleko vyšší než dnes a ceny přírodnin, potravin a mezd byly naopak nižší. Proto, chceme-li zjistit hodnotu starých mincí, lépe nám to napoví poměr hodnot určité věci tehdy a nyní. Srov. JIRÁSEK František: Bílý Újezd - Dějiny obce. Staré míry, váhy a peníze., <http://www.bilyujezd.cz/bu/kronika/pr03.html>, (20. 8. 2007).

Socha Panny Marie má jednoduchý šat zlatočervené barvy a modrý plášť. Madona nese na hlavě korunu s křížem uprostřed a na levé ruce Božské dítě s otevřenou náručí v prosté dlouhé košilce stříbrné barvy, na hlavě má úzkou zlatou čelenku. Matka i Syn hledí dolů. Socha, vysoká jeden metr, stála šedesát zlatých, z toho věnoval kněz třicet čtyři zlatých, které dostal od obce za sloužení mši u kaple. Z fondu kaple, který spravovala obec, bylo vydáno šestnáct zlatých a ze sbírky mezi smržovskými ženami se sešlo deset zlatých.

U příležitosti svěcení nové sochy byla uspořádána zvláštní slavnost. Přišla procesí z Číbuze, Holohlav, Smiřic, Jasenné, Černilova, Sendražic a jiných míst i s duchovními správci. Kronika dokládá, že když se procesí před vsí spojila, čítal průvod na osm tisíc věřících. Průvod vypadal takto: *Okolo jedenácté hodiny vyšlo kněžstvo s kanovníkem Hamplem v průvodu zároveň s družičkami, které nesly sochu Panny Marie ke svatému kříži na návsi. Po přivítání od jedné družičky byla vykonána krátká modlitba a průvod se vydal k lesu. První šly školní děti s učiteli, pak muži, hudebníci a zpěváci následováni množstvím družiček. Před kněžstvem byla nesena družičkami mariánská socha a za kněžstvem uzavíraly průvod ženy. Průvod byl doprovázen zpěvem písně „Vzpomeň o královno milá“ a střelbou z hmoždířů. Jednotlivé statky a chaloupky byly ozdobeny prápory i údolí u kaple bylo jimi zkrášleno. Slavnost u kaple začala přivítáním od družičky s následným posvěcením nové sochy panem kanovníkem. Poté měl kázání holohlavský kaplan Čapek o úctě k obrazům a sochám, nato byla socha umístěna na oltář. Slavnostní mše byla doprovázena hudbou a písní „Tisíckrát pozdravujeme Tebe“. Po službách Božích odešlo kněžstvo v průvodu zpět do vsi, kde mělo u rolníka Jana Černého čp. 24 připraven společný oběd. Na něj přispěl šunkou a vínem v ceně patnáct zlatých i místní P. Jan Letošník. I odpoledne za krásného počasí bylo velké množství lidí u kaple i v osadě, takže se slavnost vydařila po všech stránkách.*⁸⁹

Obecní „kapličkový výbor“ (složený ze tří starších a vážených občanů) vykonal k 1. červenci 1891 inventurní soupis v kapli. Protokol uvádí mimo inventáře (obrazů, sošek, mešních rouch atd.), že tu byly nalezeny zlaté řetízky, náušnice, medailonky,

⁸⁹ srov. Pamětní kniha farní, z let 1885–1970, (autor neuveden), lat.-č, Hradec Králové, Okresní archiv, církevní dokumenty Černilov – Čibuz, Archiv římsko-katolické fary Čibuz, značka fondu ČB–AF, pořadí 5A, 315–316, nepublikováno.

mince, ozdobné špendlíky porůznu rozvěšené na obrazech a soškách, dary zbožných poutníků.⁹⁰

Při poutní slavnosti 5. července téhož roku byla kaplička svědkem oslavy zlaté svatby „původce a příčiny jejího postavení“ Václava Malého s manželkou Annou. Průvod vyšel z jejich stavení, jubilanti s berličkami došli až ke kapli, kde se jim dostalo „požehnání podle agendy“. Při mši svaté přijali Nejsvětější svátost (kněz zmiňuje, že den před slavností vykonali svátost pokání) a od štědrých poutníků dostali i peněžité dary.

Na přelomu 19. a 20. století je sloužena mše svatá třikrát do roka. Hlavní pouť je první neděle v červenci (po svátku Navštívení Panny Marie), další 15. srpna a poutní sezona končí v neděli po 8. září. Poutě byly velmi navštěvovány a bývaly velmi oblíbené u dětí pro stánky s marcipánem, tureckým medem a pouťovými „tretkami“.

Farní kronika dále eviduje milodary pro kapli, které jsou předávány obecnímu úřadu ve Smržově, jehož je majetkem a který o kapli pečuje. 19. května 1900 je zaevidován dar padesáti devíti zlatých (tj. 118 tehdejších korun) od nejmenovaného dárce výslovně na opravu křížové cesty u kaple ve Smržově. Oprava je svěřena Bedřichovi Bartoškovi, klempíři ze Smiřic, za dvakrát natření každého zastavení, opravu a pozlacení křížků, nátěr dedikačních slov černou barvou za domluvenou cenu dvě zlaté a padesát krejcarů, celkem třicet pět zlatých (tj. 70 tehdejších korun). K tomu je objednáno jedenáct kamenných schodů k zastavením ze skály pana Chládky v Dubenci. Cena i s dopravou a stavbou byla sto čtyřicet čtyři zlatých (tj. 288 tehdejších korun).

V usnesení z 18. srpna 1906 obecní výbor zakazuje šenkýřům zdražovat pivo při poutích u kapličky na více než sedm korun za půllitr (jedna hospoda „U Rejchrtů“ byla na okraji lesa před kaplí a druhá na návsi „U Kupků“ - viz obrázek č. 3).⁹¹

15. srpna 1922 byl slavnostně posvěcen nový oltář pro sochu Panny Marie od Bohumila Becka, řezbáře z Kutné Hory, za čtyři tisíce osm set korun, hrazen z kapličkového fondu. Od téhož řezbáře byla kapli věnována nejmenovanou dávkou série kanonických tabulek⁹² za sto devatenáct korun (viz obrázek č. 9). Při té příležitosti

⁹⁰ „ex voto“ (v důsledku slibu): „Obvykle označuje drahocenný předmět, jež nabízí věřící jako dar Bohu, Panně Marii nebo nějakému světcovi za obdrženu milost nebo jako splnění nějakého slibu. Mnoho votivních darů se nachází v mariánských svatyních.“ (např. Vaměřice, Częstochowa), <http://www.iencyklopedie.cz/ex-voto/>, (10. 9. 2007).

⁹¹ srov. MARTIN Stanislav: Smržovská kronika, op. cit., 105–117.

⁹² Tabulky mešní nebo i kanonické, jsou tři tabulky umístěné na oltáři a obsahují neměnné texty modliteb. Srov. ŠIDLOVSKÝ Evermond Gejza: Svět liturgie (Slovník základní církevní terminologie), Praha: Fénix, 1991, 41.

byla kaple vymalována a byl zredukován počet obrazů (některé byly uschovány, jiné vráceny dárčům). Oltářní obraz „Navštívení Panny Marie“ od Hybše z Prahy byl zavěšen vedle oltáře

Nová plátna na oltář byla pořízena z daru paní Novákové ze Smržova, který činil sto korun. V roce 1926 je evidován dar pro kapli od paní Pražákové z Neděliště, která věnovala „paramentum“ v ceně jeden tisíc dvě stě korun, a obraz Panny Marie. Poslední zmínkou o smržovské kapli v čibuzské farní kronice (přesto, že kněz zde sídlí do roku 1943 a kronika je datována až do roku 1970) je opis udělení trvalé mešní licence od biskupské konzistoře v Hradci Králové ze dne 22. července 1934.⁹³

Obrázek č. 9. – Interiér kaple ve Smržově, ze souboru osmi pohlednic vydaných „ve prospěch zvelebení Mariánského poutního místa ve Smržově“, nakladatel Jindřich Kratochvíl, Josefov, 1945, v majetku autorky.

Kronika farnosti sv. Štěpána v Černilově dokládá vykonání jubilejního procesí v „milostivém létě“ 1926⁹⁴ do Smržova, a to 19. září, pro snadnější získání odpustků. V roce 1936 je zmínka o procesí 5. července na vyprošení příznivého počasí ke sklizni obilí.⁹⁵

Za první republiky pouťová tradice u kapličky pokračovala a zářijové posvícení se stalo tradiční manifestací Československé strany lidové. Na odpoledních politických

⁹³ srov. Pamětní kniha farní, z let 1885–1970, op. cit., 317–319.

⁹⁴ Odpustky Svatého roku 1925 byly rozšířeny na místní diecéze i v následujícím roce. srov. POLC Jaroslav V., op. cit., 97.

⁹⁵ srov. Pamětní kniha farní, z let 1870–1950, (autor neuveden), lat.-č., Hradec Králové, Okresní archiv, církevní dokumenty Černilov - Čibuz, Archiv římsko-katolické fary Černilov, značka fondu ČB–AF, pořadí 2C, 252–266, nepublikováno.

táborech zde řečnili i nejvyšší funkcionáři lidové strany i kléru (např. ministr veřejných prací ing. Jan Dostálek zde vystoupil několikrát). Tradicí se staly také každodenní večerní májové pobožnosti, které vedly střídavě starší zbožné ženy. Ve velkém počtu se jí účastnila i dospívající mládež pro hezký zpěv mariánských písní, intimnost a výjimečnost prostředí.⁹⁶

V roce 1938 jednalo obecní zastupitelstvo o výzdobě obce a účasti na slavnostní primici P. Vojtěcha Martina (místního rodáka) u kaple. Podrobněji se kronika nevyjadřuje. V říjnu roku 1939 přijali zastupitelé nabídku Josefa Bímana z Josefova (také smržovský rodák) na malbu nových obrazů křížové cesty za cenu dva tisíce dvě stě korun⁹⁷

Obrázek č. 10. – Bíman Josef: Obraz XII. zastavení křížové cesty, plech, 1940, Smržov.

Foto: Slánská Iva, 2007.

V roce 1940 byla za starostování Václava Rezka povolena biskupskou konzistoří úprava okolí kapličky. Obec na ně uvolnila z milodarů, které spravuje, téměř deset tisíc korun. Byly vysázeny stromy a keře, ale hlavně byly pořízeny lavičky, toužebné přání poutníků. Těch přicházelo za druhé světové války velké množství, protože výletní místo Kuks a poutní místo Heřmanice se staly součástí Sudet.⁹⁸ Nedělní odpoledne byla svědky častých soukromých pobožností věřícího lidu. Po skončení války byla kaplička

⁹⁶ Ústní svědectví dokládá konání každodenních májových pobožností pod vedením „tety Rezkové“ ještě za války i za „komunistů“ (zemřela okolo r. 1960). Pobožnost se skládala střídavě z modlitby pěti desátek růžence nebo loretánských litaní a zpěvu mariánských písní.

⁹⁷ srov. MARTIN Stanislav: Smržovská kronika, op. cit., 106–168.

⁹⁸ krásný poutní kostel sv. Marie Magdaleny v Heřmanicích upadl v zapomnutí. Dnes je zde sloužena mše svatá jedenkrát za měsíc pro cca 3-5 věřících, údaje od duchovní správy z Jaroměře.

nově vydlážděna a vymalována. Stále byly slouženy ročně tři mše svaté, při kterých se nesla k nebi píseň:

*„Chválu vzdejme, ó křesťané,
nejsvětější Matce Páně,
pějme vroucně nebes kněžně,
vzývejme ji všichni něžně.
Maria, Maria, Matičko smržovská,
Maria, Maria, lilie líbezná,
oroduj za nás,
Matko v každý čas,
Královno nadhvězdna.“*

Během války byl ukryt zvonek z věžičky kaple a v den osvobození Smržova 5. května 1945 byl prozatímně umístěn na zvonici vedle kříže na návsi, tamní zvon byl odvezen pro válečné účely, ale již nebyl roztaven. Katolická jednota z Jaroměře zajistila jeho dovoz ze skladiště v Praze, a tak se zvony mohly vrátit na svá původní místa.⁹⁹

Doba, která přišla, nepřála víře ani veřejným projevům lidové zbožnosti, a tak i zprávy v kronikách jsou již velmi skoupé. Je zmíněna slavná pouť s propuštěným biskupem Karlem Otčenáškem (rodákem z nedalekého Českého Meziříčí) v roce 1968, po jejímž konání byly rozmnoženy fotografie, které nahrazovaly „svaté obrázky“ z poutí (viz obrázek č. 11).

Obrázek č. 11. – Fotografické upomínky na pouť v roce 1968. Foto: archiv autorky.

Je na nich vidět umístění kazatelny před kaplí, výzdoba i oltář z boku kaple a liturgický oděv celebrujících kněží. Další zmíněnou slavností je slavení stého výročí vzniku v roce 1979. K tomuto výročí bylo okolí kapličky, nákladem národního výboru, vydlážděno. Poslední zmínkou na mnoho dalších let je kronikářovo hodnocení náboženské situace

⁹⁹ srov. HOFMEISTER Antonín, Mariánská kaplička ve Smržově u Josefova, nákladem Katolické jednoty v Jaroměři, 1945, 9–12. Brožura v majetku autorky.

u mariánské kapličky: „Bývala místem slavných mariánských poutí a cílem četných a mohutných procesí z blízkého okolí, ale i z dalekého Úpicka. Moderní doba jaksí pomíjí kult kapličky, nepřicházejí procesí, ani dav věřících. Celá ta velebná prostora přírody však dále vábí své četné ctitele. Štědře udílí všem své vůně, své stíny, své blahodárné ticho i příjemné odpočinutí. Dnes je cílem četných vycházek z blízkých škol [...]. O nedělích přicházejí stařenky ke své kapličce se svými starostmi a bolestmi a za vlažných večerů se tu na svých vycházkách ztrácejí mladé dvojice se svými tužbami.¹⁰⁰

Obrázek č. 12. –Fotografie zachycuje veškerý inventář kaple od 70. let 20. století do r.2004, kovaný přenosný oltář s dřevěnou deskou, podstavec (s červenou kyticí) sloužil pro sochu Panny Marie. Foto: archiv autorky.

Porevoluční kronika obce od roku 1990 nese datovanou poznámku 26. května 1990: „Na poslední neděli v květnu byla přeložena první smržovská pouť, ale dosud se nevžila.“ V roce 1991 je zmínka o konání slavné poutní mše celebrowané otcem biskupem Karlem Otčenáškem za velké účasti lidu i přes deštivé počasí.¹⁰¹ Před

¹⁰⁰ MARTIN Stanislav: Smržov k socialismu, op.cit., 14. Ústní tradice místních pamětníků dokládají obnovení slavení mše svaté až v roce 1968 a dále, a to jedenkrát ročně na první neděli v červenci. Asi okolo roku 1972 dochází k „liturgické reformě“, je zničen veškerý inventář kaple (pouze bývalý oltářní obraz Navštívení P. M., jeden obraz Madony s dítětem a socha Piety jsou umístěny v sakristii číbužského kostela) a pro kapli je zhotoven přenosný oltář, který slouží dodnes. V kapli jsou na čelní stěnu zavěšeny dva modré pruhy látky a mezi nimi je zabudovaný podstavec pro sochu Panny Marie, po stranách jsou dva menší podstavce pro sošky andělíčků. Po ukradení andělíčků v zimě roku 1987 jsou na jejich místo umístěny květiny (viz obrázek č. 12). Socha byla uchráněna, protože byla v kapli vystavena jen v letních měsících, a před nepřízní počasí uschovávána u věřících správců kapličky v obci, od té doby je přivázena jen při konání bohoslužeb. Na počátku osmdesátých let pan John (tehdejší správce kaple) strojil na vánoce v kapli stromeček a pouštěl z magnetofonu koledy, aby lidé věděli, že se slaví výročí narození Ježíše Krista.

¹⁰¹ Obecní kronika Smržov, od r. 1990, op. cit., 3. Úprava církevního kalendáře, který logičtěji zařadil slavení svátku Navštívení Panny Marie po slavnosti Zvěstování Páně a před slavností Narození sv. Jana

velkým jubileem roku 2000 obec financuje opravu křížové cesty (po pokácení většiny zastavení neznámými pachateli) a instalaci nových obrazů z kostela Nejsvětějšího srdce Ježíšova v Hradci Králové (byly zvoleny pro jejich vodorovný tvar, jsou pořízeny zalaminované fotokopie viz obrázek č. 8). Vše je dokončeno až v roce 2002 a při té příležitosti je vedle kapličky vztyčen nový kovový kříž (původní dřevěný byl ukraden), který je posvěcen při mši svaté 8. září.

2.1.2 „Organizované“ formy zbožnosti na poutním místě

Od postní doby roku 1996 probíhají u kapličky celoročně páteční pobožnosti pod vedením laiků, za tichého souhlasu místního kněze, kteří chtějí oživit toto poutní místo a být užiteční místnímu společenství věřících.¹⁰² Postní doba je spojena s křížovou cestou, měsíc květen s májovou pobožností (společná modlitba růžence provází všechny ostatní pátky v roce). V dvacátém prvním století se již scházejí věřící ke slavení mše svaté s májovou pobožností a měsíc květen vrcholí poslední neděli odpolední hlavní poutí, která však většinou spadá do doby velikonoční, a tak má přednost slavnost Seslání Ducha svatého nebo slavnost Nejsvětější Trojice.

2.1.2.1 Křížová cesta

Jelikož je kamenná křížová cesta s tradičními čtrnácti zastaveními nedílnou součástí okolí kapličky a je zasazena v malebném údolí, stala se první volbou při výběru pobožnosti pro postní dobu a určila tak i den, kdy se budou věřící u kapličky scházet.

Křížová cesta v sobě snoubí různé prvky víry, jako je duchovní rozměr života, chápaný jako cesta nebo pouť. Zejména však ukazuje na tajemství kříže, na kterém zemřel Ježíš Kristus a kterým dosáhl vzkříšení, a tak se stal Vykupitelem lidského pokolení. Obsahuje také touhu hluboce se připodobnit Kristovu utrpení i náročný požadavek zapřít sám sebe a nést svůj každodenní kříž (srov. L 9,23).¹⁰³

Texty k rozjímáním u jednotlivých zastavení jsou používané z dnes již dostupné a bohaté literatury. S ohledem na složení účastníků (většinou starší lidé nebo rodiny s dětmi) jsou vybírány jednoduché a srozumitelné texty úvah a modliteb (vždy dvě varianty a aktuálně se rozhodne podle toho, jaká skupinka se sejde), písně k přecházení nebo ticho k usebrání, když se neúčastní děti. Na doporučení církve se více obracíme

Křtitele, neoslovila již žádným způsobem místní hospodyně, které stále pečou pouťové koláče na první neděli v červenci.

¹⁰² srov. DRUHÝ Vatikánský koncil: Dekret o apoštolátu laiků *Apostolicam actuositatem*, (ze dne 18. listopadu 1965) in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha: Zvon, 1995, čl. 6.

¹⁰³ srov. Direktář, čl. 133.

pro inspiraci do Písma svatého a na nejmenší míru omezujeme legendární a sentimentální prvky. Pobožnost začíná u pramene před prvním zastavením a končí před kaplí (symbolizující prázdný hrob) závěrečnou modlitbou na úmysly Svatého otce, pro zdůraznění víry a naděje ve vzkříšení a také jako podmínka pro získání odpustků vázaných na tuto pobožnost.¹⁰⁴ Když je přítomen kněz, uděluje věřícím požehnání. Celá pobožnost v tichu, pouze s klaněním, se koná na Velký pátek v patnáct hodin. Jinak je pravidelný začátek všech pobožností celoročně o půl páté odpoledne.

2.1.2.2 Růženec

V době velikonoční pokračují pobožnosti u kapličky ve Smržově modlitbou slavných tajemství růžence, která je uvedena znamením kříže, vzýváním Ducha svatého, vyznáním víry a modlitbou tří zdrávasů s božskými ctnostmi víry, naděje a lásky. Jednotlivé desátky byly doplňovány rozjímáním, ale postupem času se ukázalo užitečnější zařadit po modlitbě ucelenější „katechezi“, protože ke kapli přicházejí i místní babičky, které do kostela už nechodí a církve prošla mnoha změnami od dob jejich mládí. Proto po modlitbě a zpěvu „Vesel se nebes královno“ je systematicky čten na pokračování *Katechismus katolické církve* s možností závěrečné diskuze. Setkání končí společnou modlitbou Otčenáše, Zdrávas Maria a Sláva Otci „za ochranu tohoto poutního místa“, které bylo v devadesátých letech dvacátého století častým cílem vandalů (viz obrázek č. 13.).

Obrázek č. 13. – Fotografie poškozené kaple s provizorním křížem, okolo roku 1995.

Foto: archiv autorky.

¹⁰⁴ srov., tamtéž, čl. 134–135. Sama modlitba je cennější než odpustek, který s ní může být spojen, protože odpustek je pouze odpuštění trestu za odpuštěný hřích, zatímco modlitba přináší vzrůst milosti a zásluhy pro věčnost, srov. *Enchiridion odpustků*. Předpisy a ustanovení o odpustcích, Olomouc: Matice Cyrilometodějská, 2000, 10–11.

Po zavedení této modlitební „stráže“ ničení ustalo, a naopak útoky se staly v důsledku i přínosem, protože přilákaly ke kapličce více zvědavců i zájem obce.

Páteční setkání v mezidobí liturgického roku jsou vyplněna modlitbou růžence, kdy se střídají tajemství radostná, bolestná, slavná i světla. Advent a doba vánoční je spojena s modlitbou radostných tajemství¹⁰⁵ a na oltář se staví papírový betlém.

2.1.2.3 Májové pobožnosti

Tento projev lidové úcty k Panně Marii v měsíci květnu se těšil u smržovské kapličky velké oblibě a byl také veden laiky, dokonce i v padesátých letech. To je možná jeden z důvodů, proč po jejich obnovení jsou hojně navštěvovány i bez velké propagace. Jsou totiž ještě mezi námi jejich pamětnice, které je mají spojené s nostalgickou vzpomínkou na mládí. Do roku 2002 byly „májové“ vedeny pouze laiky a jejich obsah tvořila modlitba pěti desátek růžence, které se postupně modlili různí lidé. Následovala krátká úvaha na mariánské téma (např. se četl na pokračování apoštolský list Jana Pavla II. *Rosarium virginis Mariae* ze 16. října 2002) a závěr patřil dialogickému zpěvu loretánských litaní.

V následujícím roce došlo ke změně ve správě farnosti, a tak se mohli věřící účastnit mše svaté s májovou pobožností. Modlitba slavného růžence předchází eucharistickou liturgií, která je většinou bez homilie za doprovodu mariánské písně, a pak následuje promluva kněze (vyslechli jsme např. cyklus o invokacích v loretánských litaních, jiný rok o biblických místech spojených s postavou Panny Marie). Závěr tvoří prosebný zpěv loretánských litaní, nebo modlitba Anděl Páně.

2.1.3 Liturgie na poutním místě

„Na poutních místech věřící očekávají kvalitní duchovní službu, krásnou liturgii, dobré kázání a povzbuzení ve víře.“¹⁰⁶

O to se od roku 1990 opět u kapličky snažíme, když pomáháme kněžům s přípravou tří liturgických slavností, a to hlavní pouti na svátek Navštívení Panny Marie (31. května) o poslední květnové neděli. V srpnu je to slavnost Nanebevzetí Panny Marie (15. srpna) a poutní sezona končí 8. září na svátek Narození Panny Marie. Od roku 2003 jsou s eucharistií spojeny i májové pobožnosti (viz výše).

¹⁰⁵ Srov. Direktář, čl. 200–201.

¹⁰⁶ PLENÁRNÍ SNĚM KATOLICKÉ CÍRKVE V ČR, op. cit., čl. 125.

2.1.3.1 Navštívení Panny Marie

Liturgický svátek má evangelní základ v L 1,39–56 a vypráví o návštěvě Panny Marie u její příbuzné Alžběty poté, co Panně Marii bylo andělem zvěstováno vtělení Božího Syna. Velkou zásluhu na zavedení svátku do liturgického kalendáře měl pražský arcibiskup Jan z Jenštejna, který ho nechal potvrdit v roce 1386 pražskou synodou s přáním, aby se slavil na úmysl jednoty církve, kterou tehdy ohrožoval papežský rozkol. Svátek se rozšířil také zásluhou františkánského řádu a po liturgické reformě Druhého vatikánského koncilu se slaví mezi slavnostmi Zvěstování Páně a Narození svatého Jana Křtitele, 31. května.¹⁰⁷

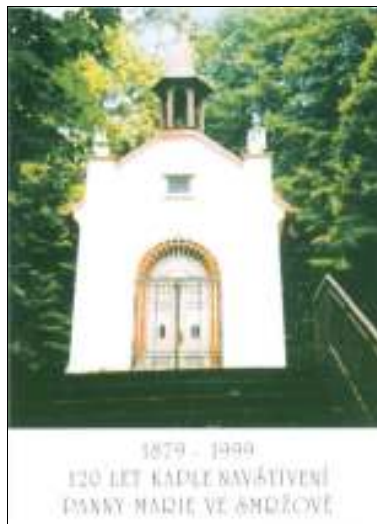
Svátek Navštívení Panny Marie, jemuž je kaple zasvěcena, byl ve Smržově vybrán ke konání první mše svaté v roce 1884 a od té doby se zde na tento svátek koná hlavní pouť. Od roku 1996 jsou k této příležitosti rozvěšovány pozvánky v okolních kostelech a návštěvnost se pohybuje okolo sta až dvou set věřících (rozhodují se podle celebranta a počasí), přičemž nedělní mše ve farním kostele v Číbuzi se účastní průměrně třicet věřících. Poutní slavnost začíná o půl třetí odpoledne modlitbou růžence a v této době je také příležitost ke svátosti smíření, která se koná na lavičkách před několika posledními zastaveními křížové cesty (za nepříznivého počasí v kapli). Čas do začátku mše svaté je vyplněn zpěvem mariánské písně.

Vlastní mše svatá začíná vyzváněním na věžní zvonek a příchodem kléru a ministrantů, kteří pak sedí na lavicích před kaplí, kde je umístěn i oltář a věřící sedí na lavičkách v půlkruhu nebo stojí na schodech před ním. Schola a varhany jsou na boku kaple, oltář a varhany jsou ozvučeny. Zvláštní místo pro hlásání Božího slova není určeno a probíhá od mikrofonu na oltáři. Na tuto hlavní pouť většinou přijme pozvání kněz z jiné farnosti, v novodobé historii již toto pozvání přijal dvakrát i biskup královéhradecké diecéze. Po homilii stoupá průvod s dary od pramene k oltáři a po eucharistické bohoslužbě pod širým nebem, které se nad kaplí otevírá, následuje poděkování hlavnímu celebrantovi od místního kněze a farníků. Poté následuje zpěv loretánských litaní vstoje, čelem obrácení do kaple, a samotný závěr tvoří čenstochovská píseň k Panně Marii v české verzi „Madona“¹⁰⁸. Po odstrojení kněží slouží kaple k soukromé modlitbě účastníků pouti.

¹⁰⁷ srov. O'DONNELL Christopher: Slavíme s Marií. Matka Boží v liturgii, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996, 68–69.

¹⁰⁸ Hosana. Zpěvník křesťanských písní, Praha: Portál, 1993, 172.

Při této pouti se také v novodobé historii konala různá svěcení. V roce 1999 byly vydány vlastním nákladem „svaté obrázky“ (viz obrázky č. 8 a č. 14) ke stodvacátému výročí vzniku kaple a po této mši svaté posvěceny.

Obrázek č. 14. – Obrázek ke 120. výročí vzniku kaple, z druhé strany text písně „Madona“, Smržov, 1999.

V jubilejním roce 2000 to bylo svěcení nového ornátu a čtyřech štól v základních liturgických barvách pro farní kostel v Číbuži. Rok 2004 byl pro historii kaple významný, protože generální vikář královéhradecké diecéze Josef Socha posvětil nový oltář pro mariánskou sochu (viz obrázek č. 15).

Obrázek č. 15. – Nový oltář pro sochu Panny Marie, kaple Smržov, 2004.

Foto: Slánský Jiří, 2004.

Oltář zhotovili místní řezbář Hájek a truhlář Kvíčera za dvacet pět tisíc korun, zaplacených z odkazu v dědictví potomků pana Malého (jemuž se zdál sen o sošce Panny Marie). Je ozdoben sedmi růžemi¹⁰⁹ a vyřezávaným kryptogramem jejího jména. Při této příležitosti byla vydána „skládanka“ s příběhem o vzniku kapličky a celoročním programem bohoslužeb zde konaných.

2.1.3.2 Nanebevzetí Panny Marie

Kořeny této slavnosti jsou na Východě (pravděpodobně v Jeruzalémě). Papež Sergius v 7. století slavil svátek „zesnutí“ a konalo se při něm slavné procesí. Ve středověku se v tento den žehnala úroda, germánská tradice je spojena s žehnáním léčivých bylin. Tato dlouhá tradice víry v Mariino nanebevzetí vyvrcholila jejím prohlášením za dogma Piem XII. 1. listopadu 1950 v apoštolské konstituci *Munificentissimus Deus*. V tomto svátku se odráží mnoho teologických významů, velebících Pannu Marii za to, že je: „nejvznešenějším plodem vykoupení“ a nejvyšším svědectvím o šíři a účinnosti Kristova díla spásy (soteriologický význam); zárukou budoucího podílu všech údů tajemného těla na velikonoční slávě Vzkříšeného (kristologický aspekt); pro všechny lidi „povzbuzující potvrzení, že naše naděje dojde jednou naplnění, neboť budoucí plné oslavení je šťastným údělem všech těch, které Kristus učinil svými bratry tím, že měl s nimi společné „tělo a krev“ (srov. Zd 2,14; srov. Ga 4,4)“ (antropologický aspekt); eschatologickou ikonou toho, čím církev „sama touží a doufá zcela být“ (ekleziologický aspekt); zárukou, že Pán je věrný svému příslibu: své pokorné služebnici vyhradil štědrá odměnu za to, že věrně přilnula k plánu Božímu – jejím údělem je tedy naplnění a blaženost, oslavení neposkvrněné duše i panenského těla a dokonalé připodobnění vzkříšenému Synu (mariologický aspekt).¹¹⁰

Nanebevzetí je jednou ze tří mariánských slavností liturgického roku, slavenou 15. srpna. V reformovaném misálu, platném od roku 1970, je to jediný mariánský svátek s vlastní vigilií.¹¹¹

U kaple ve Smržově je tato slavnost slavena navečer v den, který pro ni určuje kalendář a není překládána. Je tomu tak na přání věřících, kteří se cítí vázání ke kapliče, aby mohli navštívit i jiná mariánská poutní místa v čase dovolených. Přesto je hojně navštěvována především věřícími rodinami z blízkého i vzdáleného okolí, protože se stala součástí několika cyklostezek.

¹⁰⁹ Navštívení Panny Marie, kterému je kaple zasvěcena, patří podle lidové tradice mezi „sedm radostí Panny Marie“. Podle Sedmiradostné Panny Marie v Malých Svatoňovicích to jsou: Zvěstování, Navštívení u Alžběty, Narození v Betlémě, Obětování v chrámu, Nalezení dvanáctiletého Ježíše v chrámu, Nanebevzetí a Korunování Panny Marie.

¹¹⁰ Direktář, čl. 180.

¹¹¹ srov. O'DONNELL Christopher, 112–119 a srov. Misál na každý den liturgického roku, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000, 2049.

Úvod ke slavní mše svaté tvoří opět modlitba růžence se slavnými tajemstvími. Liturgie probíhá bez výjimek podle vlastních mešních textů a závěr je věnován loretánským litaním.

Specifické projevy lidové zbožnosti se k této slavnosti v tomto kraji neváží.

2.1.3.3 Narození Panny Marie

„Při slavení ročního okruhu Kristových tajemství uctívá svatá církev se zvláštní láskou blahoslavenou Bohorodičku Marii.“¹¹² Tato slova *Druhého vatikánského koncilu* platí i o svátku Narození Panny Marie. Tím světu vzešla „jitřenka spásy“, jak ji oslovuje mešní liturgie, neboť s Marií je spojen příchod nového řádu spásy, který s konečnou platností naplnil Kristus.

Mariino narození se slavilo pravděpodobně již v šestém století v Jeruzalémě a v sedmém století je svátek již tak rozšířen, že pro něj papež povoluje v Římě konat procesí. Podle data slavení 8. září se později určuje slavnost Neposkvrněného početí na 8. prosince.¹¹³

Tento zářijový mariánský svátek je u kapličky slaven opět v den, který mu určuje civilní i liturgický kalendář. Je také spojen s výročím posvěcení kaple v roce 1879 a v obci se koná i dnes posvícenská zábava o nejbližším víkendu. Liturgie má vlastní mešní texty a slavnost tradiční průběh.

Z lidových zvyků se udržuje tradice tzv. „Matčiných vajec“: hospodyně si dávají stranou slepičí vejce snesená mezi 15. srpnem a 8. září, prý jsou trvanlivější.¹¹⁴ A co na konec? Pranostiku: Jaké počasí na Narození Panny Marie, takové potrvá čtyři neděle.¹¹⁵

¹¹² SC 103.

¹¹³ srov. O'DONNELL Christopher, 138–148.

¹¹⁴ V národopisné literatuře (Vondruška, Zíbrt, Frolec) jsem odkaz na tento zvyk nenalezla.

¹¹⁵ srov., VONDRUŠKA Vlastimil, op. cit., 41.

Závěr

Zlatý věk lidové zbožnosti je za námi a nelze ho chtít vracet v jeho středověké podobě, přesto nemohu souhlasit s religionistou Nešporem, který na počátku třetího tisíciletí mluví již jen o „přežívání“ lidové zbožnosti a jejím posunu do oblasti folkloru. To se může zdát, hodnotíme-li lidovou zbožnost i církev z pohledu makrospolečnosti. Církev na počátku jednadvacátého století však již netvoří většinu ve společnosti, přesto pro hodnocení životaschopnosti lidové zbožnosti je důležitý právě její vnitřní život uprostřed církevního společenství, a ten neustále probíhá, v některých oblastech i stoupá.

Z hlediska terminologie by bylo snad lépe hovořit spíše o mimoliturgických projevech víry, protože sám termín *lidová zbožnost* v sobě má pro dnešní mladé křesťany a zvláště konvertity nádech čehosi zastaralého a nepochopitelného, na rozdíl od chápání těch, kteří prožili celý svůj dosavadní život svázaný s projevy víry. Přesto i dnes lidová zbožnost v sobě stále nese veliké bohatství a věřím, že i nadále bude pro mnoho věřících projevem jejich živé víry a „pokračováním“ liturgie ve všedních dnech.

Kam směřuje budoucnost lidové zbožnosti je dnes těžké předpovídat, protože generace porevolučních konvertitů má dnes již své rodiny a děti, a zejména děti vyžadují rituály nebo se těší na zvyky spojené se slavnostmi a obdobími liturgického roku, a na to musí rodiče reagovat. Právě projevy lidové zbožnosti se nabízejí jako možnost vyjít z uzavřenosti rodiny a mohou pomoci odhalit krásu, bohatství a důležitost většího společenství.

Na základě studia literatury k tomuto tématu jsme si uvědomili, že u kaple ve Smržově nechceme ani konzervovat minulost, ani vyrábět turistickou atrakci. Chceme zachovat prostotu a jednoduchost místa, krásného tichem a lesní vůní, které láká k usebrání, což dnešnímu člověku tolik chybí. Víme, že naše konání má ještě mnoho nedostatků a liturgických chyb, ale ne vše je v rukou nás, laiků.

Uvědomujeme si, že pobožnosti, které zde dnes probíhají nemusí lidem za deset let již nic říkat a budeme muset hledat jiné vyjadřovací formy. Trend směřuje stále více k liturgii, i když je pro prosté lidi stále dost nesrozumitelná, přestože mluví rodnou řečí. Zde je možná právě ta velmi tenká či spíše nejasná hranice ve volbě mezi liturgií a lidovou zbožností, která rozděluje věřící na ty, kteří pro svou komunikaci s Bohem dávají přednost liturgickým formám a na ty, kterým více vyhovuje jednoduchost

a „hmatatelnost“ kontaktu v projevech lidové víry. I zde se otevírá prostor pro další vzdělávání ve víře a vysvětlování symbolické řeči liturgie.

Je možné, že se budeme za pár let u kapličky scházet třeba „na nešpory“, nebo jinou část Denní modlitby církve, která je již dnes mezi laiky velmi rozšířená a její společná modlitba je církví velmi doporučována a s modlitbou růžence „soutěží“ o přízeň věřících.

Seznámení se stanovisky církve k problematice lidové zbožnosti, i to, že je pro ni aktuální i na počátku třetího tisíciletí a zároveň poznání bohaté historie jejích vybraných forem je pro nás přínosné a věříme, že lidová zbožnost a liturgie bude žít ve vzájemné symbióze i nadále, nejen u mariánské kaple ve Smržově, jejíž historie i současnost je obsahem praktické části této bakalářské práce. Na tomto konkrétním příkladu je dobře vidět, pro lidovou zbožnost tak typická, vazba mezi církevním a světským životem, i když dnes už ne tak spojenou s koloběhem přírody jak tomu bylo na venkově v minulosti.

Pro limitovaný rozsah bakalářské práce nebylo možné použít veškerý shromážděný obrazový materiál, který se ale stal důležitou součástí vlastního archivu o kapli ve Smržově. Také ústní tradice, v práci uváděná v poznámkách pod čarou, není nikde jinde zaznamenána a věřím, že bude zajímavá např. pro další generace správců kaple.

Tato bakalářská práce se může stát přínosem pro všechny, kteří se snaží navazovat na odkaz našich předků. Ti nám zde zanechaly kamenné svědky své víry v podobě malých kaplí, křížových cest či „božích muk“ malebně zasazených v krajině a je jen na nás, zda nám není lhostejný jejich osud a poselství.

Anglická anotace

PEOPLE'S RELIGIOUSNESS AND LITURGY

THE RENEWAL OF THE PLACE OF PILGRIMAGE IN SMRŽOV

This work focuses on the relation between people's religiousness and liturgy. In the theoretical part it deals with their defining and mutual relation. One of the chapters pays attention to the Czech special characteristics of this relation and of the historical development. Further, this work deals with selected forms of people's religiousness, e. g. pilgrimage, places of pilgrimage, stations of the Cross and awe of the Virgin Mary and some of its forms.

Awe of the Virgin Mary is detailed dealt with for the time between 1850 and 2007. This is the time of building and life of the Smržov Chapel. This chapel is the subject of the practical part of this work. The selected forms of people's religiousness are described in their complexity of the historical development.

The practical part focuses on the description of manifestation of people's religiousness and liturgy at a country Marian place of pilgrimage and its renewal after 1989 in the light of church documents. It also pays attention to the possibilities of laymen to take part at these activities. It offers an excellent opportunity to show the link between the secular and church life.

Key words:

Liturgy

People's religiousness

Awe of the Virgin Mary

History of the Smržov Chapel

Renewal of the place of pilgrimage